

[Hanne Reintoft.]

indsats vil antagelig i høj grad kunne bidrage til, at ældre og syge kan blive i deres hjem, således at anbringelse på plejehospitaler udsættes eller forhindres, en indsats af væsentlig betydning både for de pågældende og for samfundet.

Den sædvanlige nærighed her vil derfor have det noksom bekendte resultat, at det i den sidste ende bliver dyrere for samfundet og ubehageligere for det enkelte menneske.

Indenrigsministeren (Poul Sørensen): Jeg takker for velviljen over for forslaget og skal kun gøre nogle ganske enkelte bemærkninger, idet jeg forstår, at vi skal arbejde videre med det i et udvalg; dér vil der jo blive rig lejlighed til at besvare de spørgsmål, man måtte ønske at stille, og uddybe de fremførte synspunkter yderligere.

Jeg vil gerne sige til hr. Poul Dam, at de synspunkter, han har fremhævet her om autorisationen, også kan gælde videre ud; det er jo ting, vi kan overveje i udvalgsarbejdet. Hvad angår eneretten på betegnelsen set i relation til en eneret på beskæftigelsen, kan vi drøfte spørgsmålet og måske finde frem til en rimelig afvejning her.

Til fru Hanne Reintoft vil jeg gerne sige, at jeg har bemærket mig de synspunkter, der er fremført om socialrådgivernes stilling; og vi vil selvfølgelig overveje problemet; jeg er enig i, at kapaciteten inden for dette lovområde må øges. De synspunkter, fru Hanne Reintoft fremførte i forbindelse med hele forslaget for vore gamle, mener jeg også svarer til det, som vi alle er vidne til ude omkring i samfundet.

Jeg takker for de bemærkninger, der er gjort, og erklærer mig selvfølgelig villig til at bistå med de oplysninger, det kommende udvalg måtte ønske.

Hermed sluttede forhandlingen.

Lovforslagets overgang til anden behandling vedtoges uden afstemning.

Formanden: Efter de faldne udtalelser foreslår jeg, at lovforslaget henvises til et udvalg på 17 medlemmer. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Forespørgsel til forsvarsministeren af Victor Gram, Per Hækkerup og J. O. Krag:

„Hvilke oplysninger kan forsvarsministeren give om forsvarsbudgetterne for de kommende tre finansår?“

Ordføreren for forespørgerne (Victor Gram): Den seneste tids offentlige debat om besparelserne på forsvarsbudgettet må vel tages som udtryk for den usikkerhed, regeringen har skabt på dette område. Den stillede forespørgsel er således velbegrundet i ønsket om — man kunne måske sige nødvendigheden af — at få en klaring på, hvad der egentlig er regeringens hensigter, en forklaring, vi i øvrigt burde have haft for længe siden.

Regeringen burde have vidst, at den fremgangsmåde, den valgte ved fremlæggelsen af sine spareforslag, åbnede vid adgang for gisninger, og hidtil er det jo kun til en vis grad lykkedes at få regeringen til at løfte nogle af slørene for, hvad disse besparelser går ud på, men hvilke konsekvenser de vil medføre både på kortere og på længere sigt, mangler vi fortsat oplysninger om.

Folketinget og befolkningen ved for lidt og er fortsat utilstrækkeligt informeret til at kunne bedømme, hvad der egentlig er regeringens forsvarspolitiske hensigter. Udgangspunktet for regeringens spareforslag kan vel føres tilbage til den nuværende statsministers udtalelser her i tinget den 13. december sidste år om, at man godt kunne finde besparelser på forsvarsbudgettet på 150-200 mill. kr., uden at det ville være en opsigelse af forsvarsforliget. Nu er man endt i en besparelse på 125 mill. kr.,

[Victor Gram.]

som den socialdemokratiske gruppe selvfølgelig ikke agter at modsætte sig; tværtimod medvirker vi gerne til de størst mulige besparelser på forsvaret, men vi ønsker beskæd om, hvad der er regeringens politik på dette område.

Hvor megen reel besparelse der så ligger i de 125 mill. kr., og hvilke konsekvenser de indebærer, skal jeg senere vende tilbage til. Men selve påstanden om, at man kan spare op til 200 mill. kr. på forsvaret, uden at dette i sig selv skulle være en opsigelse af forsvarsforliget, forekommer mig noget uovervejlet. Formentlig kan den kun forklares ved et noget mangelfuldt kendskab til forsvarsforligets principper og forudsætninger.

Jeg skal imidlertid lade dette ligge indtil videre bortset fra nogle få principielle bemærkninger, jeg finder det nødvendigt at anføre her.

Efter forsvarsforliget er forsvaret en nøje afstemt helhed omfattende en styrkemålsætning med et herefter afpasset driftsbudget, løbende reguleret for løn- og pristigninger, suppleret med besparelser, der indvindes ved rationaliseringer. Det er altså en helhed, og baggrunden herfor var og er, at man ville undgå den udhuling, som har været alle tidligere forsvarsordningers svaghed, forårsaget af tilfældige besparelser på forsvarsbudgetterne og med et ineffektivt og forholdsmæssigt dyrt forsvar til resultat.

For at undgå mistanke om, at denne fortolkning af forsvarsforliget er noget, jeg har fundet på, må jeg måske have lov til at henviser til folketingsudvalgets betænkning af 24. februar 1960 samt til kommentarerne til forliget ved anden behandling af lovforslaget om forsvarets ordning, Folketings-tidende 1959-60, sp. 3503-3654.

Jeg skal spare tinget for citater, i hvert fald på nuværende tidspunkt. Men kort udtrykt omfatter forsvarsforliget altså en styrkemålsætning og et hertil afpasset driftsbudget, der igen har til forudsætning, at det løbende reguleres efter løn- og pristigninger, samt at besparelser opnået ved rationalisering skal dække hullerne i et for lavt ansat driftsbudget.

Det er efter disse principper, forsvarsordningen hidtil har været administreret og, må jeg understrege, med tilslutning fra de

nuværende tre regeringspartier, som senest bekræftede dem for godt halvandet år siden ved det lille forsvarsforlig.

Der er således anledning til at gøre opmærksom på, at når det drejer sig om driftsbudgetterne, herunder anvendelse af besparelser indvundne ved rationaliseringer, er der snævre grænser for indgreb, medmindre man vil drage den konsekvens at tilpasse styrkerne på et lavere plan end det i forsvarsordningen fastsatte. Man kan just ikke påstå, at der er nogen særlig god overensstemmelse mellem nogle af besparelsesforslagene og de her nævnte grundprincipper og forudsætningerne. Men som sagt, nok om dette indtil videre, og lad os så se lidt på besparelsesforslagene.

Fra det radikale venstres 200 mill. kr. er vi altså nået ned på 125 mill. kr. Hvor stor en del af dette beløb er så reelle besparelser? Er det en engangsbesparelse, eller er en stor del af beløbet blot udsættelser eller udskydelser, som skal dækkes ind i de kommende finansår gennem forøgede bevillinger? En klar besvarelse af disse spørgsmål har vi ikke kunnet få hidtil; forhåbentlig får vi det i dag. Foreløbig skal jeg holde mig til de oplysninger, der af forsvarsministeren hidtil er givet finansudvalget.

Selv om disse oplysninger naturligvis langt fra er fyldestgørende, er de dog ikke uinteressante. Forsvarsministeren har således oplyst, at af besparelserne på 73 mill. kr. på driftsbudgettet er 54,5 mill. kr. reelle besparelser, resten er udsættelser eller udskydelser; jeg antager, at disse såkaldte besparelser skal indhentes senere. Det af ministeren opgivne beløb for reelle besparelser, altså 54,5 mill. kr., omfatter også ordinære materielanskaffelser på flyvevåbnets driftsbudget på 14,1 mill. kr. samt 19,8 mill. kr. til drift og vedligeholdelse af materiel også til flyvevåbnet. De 14,1 mill. kr. vil jo dukke op senere under en eller anden form, og det samme gælder den del af de 19,8 mill. kr., som omfatter vedligeholdelse af materiel. Den væsentligste del af disse beløb, for ikke at sige hele beløbet, er således udskydelser, der automatisk vil melde sig, når nye fly anskaffes. Det vil sige, at de 54,5 mill. kr., som forsvarsministeren opfatter som reelle besparelser, i realiteten skal reduceres til 25-30 mill. kr.

Så er vi vist ved at have fast grund under

[Victor Gram.]

fødderne. De ca. 30 mill. kr. var det beløb, mit parti under valgkampen anslog ville være en mulig besparelse under hensyn til forsvarsordningens forudsætninger. I denne forbindelse er parentes: det bør vel også nævnes, at ca. 9 mill. kr. af ministerens spareplan omfatter lønninger til ikke-tjenestemænd, hvilket vil sige, går jeg ud fra, at civile lønarbejdere og funktionærer skal afskediges, og da besparelserne efter det oplyste hovedsagelig falder inden for hærens materielkommando og delvis inden for orlogsværftet, vil det sige, at man herved vil bidrage til arbejdsløsheden i det nordjyske område og i det københavnske område. Så meget om besparelserne på driftsbudgettet.

Ser vi herefter på de 52 mill. kr., som er tænkt sparet på materielinvesteringerne, så er disse alle udskydelser, som vel skal indhentes i de kommende år; spørgsmålet er hvordan og i hvilket tempo. Her er forsvarsstyrelsens skrivelse af 26. februar i år et meget interessant dokument. For det første noterer forsvarsstyrelsen sig en udtalelse af forsvarsministeren om, at den foretagne reduktion er en engangsforanstaltning. Denne udtalelse af forsvarsministeren har jeg ikke set bekræftet offentligt. Jeg vil gerne have den bekræftet eller afkræftet her.

For det andet går forsvarsstyrelsen ud fra, at det oprindeligt fastsatte mål — en forøgelse af investeringsbudgettet eller -niveauet til 400 mill. kr. årlig — fastholdes som et minimum, og at tempoet som følge af den forsinkelse, der her påføres, allerede for det følgende finansår, altså 1969-70, sættes tilsvarende op. Kun herved, siges det, kan forsvaret sikres tilgang i tide af nyt materiel til fortsat opbygning.

Dette er altså forsvarsstyrelsens forudsætninger. Er det også regeringens? I denne forbindelse må nævnes forlydender om, at forsvarsministeren agter at fremlægge forslag til køb af 2 eskadriller svenske fly til flyvevåbnet til et beløb af ca. 450 mill. kr. Jeg formoder, at dette ikke er det hele beløb, at der oven i beløbet skal lægges et andet til nødvendigt tilbehør og reservedele. Det er ikke min hensigt at bebrejde ministeren, at han eventuelt køber svenske fly, det stillede jeg også selv imod, men jeg er interesseret i at vide, hvorledes han vil indføre udgiften på 450-500 mill. kr. på investeringsbudget-

terne for de kommende finansår. Ved udskydelse af alle andre materielkøb indtil 1969-70, og det er det, der faktisk foregår, har jeg forstået, vil det, der på dette område skal indhentes, plus køb af fly kræve en meget betydelig forøgelse af investeringsbudgetterne for 1969-70 og fremefter, medmindre man da for flere år ud i fremtiden lukker af for materielkøb til hæren og søværnet, og det er vel ikke det, der er hensigten.

Der er således mange uafklarede spørgsmål i forbindelse med regeringens sparebestræbelser. Hvad er det, regeringen stiller imod? Hvad er regeringens forsvarspolitik? Er det radikale venstres besparelsesnummer devalueret i værdi fra ca. 200 mill. kr. over 125 mill. kr. for at ende i 20 eller 25 eller 30 mill. kr. i reelle besparelser eller måske mindre? Eller er der tale om besparelser, der i realiteten forudsætter en ny forsvarsordning på et lavere niveau end det nuværende? Det er dette, vi gerne vil have opklaret under denne debat. Hverken folketinget eller befolkningen kan holdes i uvidenhed herom længere.

Forsvarsministeren (Ninn-Hansen): De tre medlemmer af socialdemokratiet, der har stillet denne forespørgsel, vil jeg gerne bringe en tak.

Det er jo rigtigt, som hr. Victor Gram sagde, at der har været en debat omkring forsvaret i den sidste tid, en debat, hvori mange har deltaget. Jeg har selv holdt mig tilbage, men takker netop derfor for lejligheden til i dag at besvare nogle af de spørgsmål, der naturligt stilles i forbindelse med forsvarets fremtid. Jeg synes jo også, at i denne debat, som jeg ikke skal karakterisere nærmere, er der fremkommet visse misforståelser, og derfor finder jeg, det er en fordel, at de tre medlemmer af socialdemokratiet gennem denne forespørgsel giver mig mulighed for at rette disse misforståelser.

Den stillede forespørgsel om forsvarsbudgetterne for de kommende tre år gælder finansårene 1968-69, 1969-70 og 1970-71. Det af den tidligere regering ved fremsættelsen af finanslovsforslag for finansåret 1968-69 foreslåede forsvarsbudget på i alt 2.310 mill. kr. er, som det også blev nævnt af hr. Victor Gram, ved et ændringsforslag blevet reduceret med 125 mill. kr., og jeg vil gerne

[Forsvarsministeren.]

allerede på dette tidspunkt takke socialdemokratiet, fordi dette parti vil stemme for denne reduktion på de 125 mill. kr.; der var for os andre en vis tvivl om det et stykke tid, men jeg har forstået på ordføreren for forespørgerne, at denne bestemmelse nu er truffet, således at vi sammen kan stemme for reduktionen.

Finansudvalget har i skrivelser af 1. marts, 5. marts og 12. marts i år modtaget meget detaljerede oplysninger om reduktionen. I de nævnte skrivelser er der givet oplysninger om fordelingen af besparelserne på de forskellige konti under §§ 22 og 27 og indgående kommentarer til denne kontofordeling, ligesom ministeriet har givet finansudvalget en oversigt over, hvordan besparelserne fordeler sig på reelle besparelser og udskydelser. Under et samråd med finansudvalget har jeg endvidere besvaret en række spørgsmål fra finansudvalgets medlemmer om de foreslåede besparelser. Jeg forstår derfor ikke helt hr. Victor Grams bemærkning om, at der ikke er givet fyldestgørende besked på besparelserne. Men alt er jo relativt. Hvis jeg skal sammenligne, hvordan man tidligere har gennemført reduktioner, og hvordan man har givet forklaringen på disse reduktioner, med det, vi har foretaget nu, så synes jeg i hvert fald ikke, at hr. Victor Grams bemærkning er helt rimelig.

Hr. Victor Gram ved jo, at den regering, han støttede, i 1957 foretog en reduktion af en størrelsesorden på 60 mill. kr. på det budget, der var forelagt. Det er vel et beløb, der nogenlunde svarer til det, vi reducerer med i dag, og det var ikke mange oplysninger, man fik om det dengang. Man fik en tekstnævnelse på finansloven, hvor det hed:

„Finansministeren bemyndiges til i finansåret 1957-58 at træffe sådanne forholdsregler, at der på §§ 22 og 27 opnås en samlet besparelse på 60 mill. kr. Besparelsen fordeles på forskellige poster efter forsvarsministerens nærmere skøn og optages på forslag til lov om tillægsbevilling for finansåret 1957-58.“

Når dette tages i betragtning — og medlemmer blandt forespørgerne var jo medlemmer af den pågældende regering — så synes jeg ikke, det er rimeligt, når vi ser på,

hvor mange oplysninger der er givet i finansudvalget, at tale om, at vi ikke har givet fyldestgørende besked. Men jeg skal da gerne i anledning af forespørgslen også her i det høje ting give nærmere og også mere detaljeret besked om, hvordan reduktionen på de 125 mill. kr. fremkommer.

Besparelserne fordeler sig med 52 mill. kr. på anlægsbudgettet og 73 mill. kr. på driftsbudgettet. De 52 mill. kr. er på ændringsforslaget fordelt med 45 mill. kr. til materielinvesteringer til værnene og 7 mill. kr. til civile materielinvesteringer. Nedsættelsen af værnenes materielinvesteringsbevilling med 45 mill. kr. indebærer, at anlægsbudgettet i 1968-69 holdes på principielt samme udgiftsniveau som i indeværende finansår. Der bliver altså i dette år ikke noget videre til erstatning for den våbenhjælp, som vi alle, håber jeg, er interesseret i skal erstattes over de nationale budgetter. Besparelsen på 7 mill. kr. på det civile investeringsbudget skyldes, at man udsætter bygningen af et nyt fyrinspektionsskib indtil videre. Det vil senere blive taget op til overvejelse, om man på lidt længere sigt bør basere sig på chartrede skibe til den pågældende tjeneste, der i øvrigt omfatter en række opgaver i de grønlandske farvande. Om besparelserne på driftsbudgettet kan sammenfattende nævnes, at de vil reducere hærens andel med 19 mill. kr., søværnets med 13 mill. kr., flyvevåbnets med 35 mill. kr. og hjemmevernets med ca. 2,5 mill. kr. Endvidere vil de civile institutioners og forsvarets civilundervisnings driftsbudgetter blive reduceret med henholdsvis 1 og 2 mill. kr. For driftsbudgettets vedkommende er der i overvejende grad tale om egentlige besparelser, nemlig 54,4 mill. kr. af de 73 mill. kr., hvormed dette budget reduceres.

Den stædfundne fordeling af besparelserne inden for driftsbudgettet for hær, søværn, flyvevåben og hjemmevern er foretaget på grundlag af drøftelser med forsvarsstyrelsen, og den nærmere fordeling af besparelserne er sket i nøje overensstemmelse med de af værnsscheferne udarbejdede indstillinger herom. I den forbindelse vil jeg gerne nævne, at forsvarsstyrelsen i en skriftlig udtalelse har meddelt, at man i landets nuværende økonomiske situation erkender nødvendigheden af også at spare på de under forsvarsministeriet hørende budgetter; i samme forbindelse vil

[Forsvarsministeren.]

jeg gerne besvare det spørgsmål, hr. Victor Gram stillede mig vedrørende ordet engangsforanstaltning; jeg kan bekræfte, at jeg har anvendt dette ord.

Om de enkelte besparelser på driftsbudgetterne skal jeg gøre følgende bemærkninger. Inden for hærens område er besparelserne muliggjort ved omfattende rationaliseringsforanstaltninger; jeg kan bl. a. nævne den stedfindende strukturændring inden for forsynings- og vedligeholdelsestjenesten som følge af sammenlægning af hærens tekniske tjenester. Hvis alle fordelte skal opnås ved reorganisationen, der i sig selv indebærer en effektiv og hensigtsmæssig tilrettelæggelse af forsyningsstjenesten, vil en betydelig personalebegrænsning blive nødvendig såvel inden for centralledelsen ved den nyoprettede hærens materielkommando som ved virksomhederne under denne. Der er allerede indledt forhandlinger om disse problemer med personaleorganisationerne. Endvidere er det besluttet at gennemføre en reduktion af antallet af værnepligtige, der indkaldes til hjælpertjeneste ved hærens myndigheder, de såkaldte garnisonstropper, ligesom indkaldelsen af værnepligtige under den hidtidige særordning for ingeniøruddannet personale vil blive afpasset efter det til enhver tid eksisterende behov. Der opnås herved besparelser på en række forskellige områder, bl. a. omfattende kostforplejning, beklædning, vask, rejseudgifter, og så naturligvis på lønningskontoen. Yderligere søges besparelser gennemført ved en begrænset neddæmpning af øvelsesaktiviteten og ved en ændret tilrettelæggelse af tjenesten; der vil herved kunne indvindes besparelser såvel med hensyn til udbetaling af en række særlige ydelser som inden for materielområdet. Endelig vil der ske visse udsættelser af nyanskaffelser af bl. a. beklædning, ligesom der tilstræbes en stramning af den samlede materielvedligeholdelse.

For søværnets vedkommende vil der på samme måde ved rationalisering bl. a. inden for de tekniske tjenester ved begrænsning af antallet af værnepligtige under særordninger og ved ændret tilrettelæggelse af tjenesten blive opnået besparelser i det kommende finansår; endvidere vil visse anskaffelser og vedligeholdelsesarbejder blive udsat.

Flyvevåbnet er pålagt den største besparelse. Når en besparelse på 35 mill. kr. på flyvevåbnets driftsbudget — og der er her tale om en reel besparelse, der i alt væsentligt falder på materielkontiene — overhovedet kan anses for mulig, står det i nær forbindelse med flyvevåbnets nedsatte flyvevirksomhed som følge af mangelen på fly og piloter og ønsket om i videst muligt omfang at begrænse vedligeholdelses- og anskaffelsesudgifter til de ældre, til dels udslidte flytyper.

For hjemmeværnets vedkommende fremkommer besparelsen på de nævnte 2,5 mill. kr. ved, at visse anskaffelser af uniformer og ammunition udsættes.

De her nævnte besparelser berører ikke de i forsvarsloven opstillede styrkemål, og det er i øvrigt regeringens opfattelse, at de foretagne reduktioner er sket inden for rammerne af de aftaler, der i 1960 og 1966 er blevet truffet mellem de fire partier om forsvarets ordning. Jeg mener heller ikke, at den foretagne begrænsning kompromiterer forsvarets effektivitet, og finder, at besparelserne vil kunne finde sted uden at føre til uheldige beredskabsmæssige konsekvenser. Jeg kan herom på ny henvise til udtalelsen fra forsvarsstyrelsen, der har givet udtryk for den opfattelse, at der ved de foreslåede besparelser i det store og hele vil kunne undgås nedskæringer, der vil få beredskabsmæssige konsekvenser.

Ved fremsættelsen af finanslovsforslaget for 1968-69 blev der tillige afgivet et budgetoverslag for finansårene 1969-70 og 1970-71. Disse overslag har ikke samme bindende karakter som det egentlige finanslovsforslag, overslagene er ikke i samme grad som finanslovsforslagets tal udtryk for en endelig vurdering af, hvad der er nødvendigt på forskellige områder, men må betragtes som et led i planlægningsprocessen. Der er i indledningen til budgetoverslaget gjort opmærksom herpå. Den tidligere regering havde forudsat, at det samlede forsvarsbudget i 1969-70 skal andrage 2.417 mill. kr., medens budgetoverslaget for 1970-71 forudsætter udgifter på i alt 2.460 mill. kr. Ved en vurdering af disse budgetter vil det være naturligt at følge den opdeling i et investeringsbudget og et driftsbudget, som blev fastlagt i forsvarsloven af 1960, og som senere er fulgt.

[Forsvarsministeren.]

Udbygningen af værnene til de i forsvarsloven af 1960 fastsatte styrkemål var på væsentlige områder forudsat gennemført ved en fortsættelse af de amerikanske og canadiske våbenhjælpsydelse. Ved forliget i 1960 forudsattes det således, at hærens tungere materiel, herunder bl. a. det materiel, der var nødvendigt til dækningsstyrkernes opstilling som panserinfanteri, kunne fås som våbenhjælp. Det forudsattes endvidere, at der ville blive ydet våbenhjælp til flyvevåbnet i hidtidigt omfang, samt at der kunne regnes med supplerende aftaler med De Forenede Stater om bygning af skibe til søværnet. Siden Danmarks tilslutning til NATO har det danske forsvar modtaget en betydelig våbenhjælp, og værdien heraf kan anslås til et beløb af ca. 4,3 milliarder kr. opgjort på grundlag af de på modtagelsestidspunktet gældende priser. Det vil i årligt gennemsnit sige, at der er ydet materiel hjælp af en størrelsesorden på ca. 250 mill. kr., men det er dog rigtigt at bemærke, at våbenhjælpsydelse i de enkelte år har været meget svingende og efter forsvarsloven af 1960 af ret begrænset omfang, hvilket har medført et større pres på forsvarrets nationale budgetter.

Våbenhjælpen har også i nogen grad omfattet ydelser af driftsmæssig karakter, f. eks. reservedelsleverancer. Som kompensation for bortfaldet heraf tiltrådte forsvarsudvalget i juni 1966, at værnenes driftsbudgetter blev udvidet med ca. 40 mill. kr. årlig, første gang i finansåret 1967-68. Det blev i forbindelse hermed forudsat, at niveauet for materielanskaffelserne skulle søges fastholdt i de kommende finansår, samt at de investeringsproblemer, der var opstået ved våbenhjælpen bortfald, skulle tages op til særlig overvejelse. I overensstemmelse hermed blev det i 1966 meddelt værnskommandoerne, at man som planlægningsgrundlag kunne forudsætte, at de nationale materielinvesteringsbevillinger som kompensation for våbenhjælpen bortfald i løbet af en periode ville blive søgt forøget til et årligt niveau på ca. 400 mill. kr. og derefter fastholdt på dette niveau.

Ved fremsættelsen af finanslovsforslaget for 1968-69 og budgetoverslagene for 1969-70 og 1970-71 påregnedes det, at udgiftsbevillingen til materielinvesteringer i disse tre år

skulle forøges til henholdsvis 228 mill. kr., 288 mill. kr. og 348 mill. kr. Det er regeringens hensigt at fastholde de her nævnte udgiftsbevillinger til militære anskaffelser i 1969-70 og 1970-71, således at der igennem disse forøgelse af materielinvesteringskontiene fremskaffes midler til erstatning for den bortfaldne våbenhjælp.

Angående driftsbudgetterne for 1969-70 og 1970-71 skal jeg bemærke, at de undersøgelser, jeg har foretaget vedrørende de to budgetter, viser, at de er udarbejdet og beregnet efter de retningslinjer, der er angivet i forsvarsordningen af 1960, og den supplerende aftale om forsvarrets ordning, der blev truffet i 1966. Jeg skal gøre et par bemærkninger vedrørende disse beregninger.

Ved forsvarsforliget i 1960 blev den økonomiske ramme for værnenes driftsbudgetter beregnet på grundlag af de udgifter, der ville være forbundet med værnenes virksomhed inden for den i loven angivne militære målsætning. Budgetrammen er ikke optaget i loven, men har fundet udtryk i lovens forarbejder. Det blev bestemt, at rammebudgettet skulle være genstand for en automatisk regulering i overensstemmelse med pris- og lønudviklingen. Denne regulering er gennemført på de årlige bevillingslove i samarbejde med økonomiministeriet, men herudover er der siden 1960 foretaget særligt motiverede forhøjelser af driftsbudgetterne på grund af forøgede ydelser til værnepligtige og fast personel samt beløb til dækning af merudgifter til stampersonel. Endvidere kan nævnes den ved tilpasningsforliget i 1966 skete forhøjelse på 56 mill. kr. Da budgetoverslaget for de to finansår således er beregnet efter de her angivne retningslinjer, kan disse overslag betragtes som ministeriets plan for udformningen af de militære driftsbudgetter for finansårene 1969-70 og 1970-71. Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at den nuværende fordeling af udgifterne på personelbetonede og materielbetonede områder vil blive uændret i de kommende år. I den seneste tids debat omkring forsvarret har det gentagne gange og med rette været fremhævet, at personeludgiften inden for forsvarret synes at være for stor. Nogle af de for det kommende finansår iværksatte rationaliseringsforanstaltninger sigter direk-

[Forsvarsministeren.]

te mod en begrænsning af forswarets personeludgifter, men det er min opfattelse, at disse bestræbelser bør intensiveres, således at en stigende del af driftsbudgettet fremtidig udnyttes til dækning af materieludgifter.

Ordføreren for forespørgerne gjorde et par bemærkninger om anskaffelsen til flyvevåbnet, og jeg finder det da også ganske naturligt her ved denne debat — også på grund af den omtale af sagen, der har været i pressen — at gøre et par bemærkninger om den.

Den tidligere regering opnåede i september 1967 finansudvalgets tilslutning til at indlede kontraktforhandlinger om køb af en eskadrille fly, idet finansudvalget dog samtidig af forsvarsministeren fik oplysning om, at der var behov for anskaffelse af 2 eskadriller til en anslået udgift på ca. 500 mill. kr. Ordføreren for forespørgerne er altså ganske bekendt med, at der hele tiden har været tale om anskaffelse af 2 eskadriller. Umiddelbart efter at finansudvalgets tilslutning forelå, anmodede ministeriet flyverkommandoen om at indhente tilbud på 1 eskadrille, dog således at der åbnedes mulighed for, at kontraheringen senere kunne udvides til at omfatte yderligere anskaffelser.

Flyverkommandoen har i henhold til denne anmodning indhentet tilbud fra USA, Canada, Frankrig og Sverige, men der er endnu ikke taget stilling til disse tilbud. Under de førte forhandlinger er der fra en af tilbudsgiverne fremsat tilbud om betydelig reduktion ved afgivelse af bestilling på 2 eskadriller. Hverken flyverkommandoen eller ministeriet har på nogen måde bundet sig til en anskaffelse, der går ud over det, hvortil finansudvalget har givet tilslutning. Sagen skal jo under alle omstændigheder forelægges finansudvalget, inden nogen kontrahering kan finde sted, og det er regeringens hensigt på grundlag af de fremkomne tilbud at fremlægge sagen til fri bedømmelse i finansudvalget. Da jeg går ud fra, at det i forbindelse med denne forespørgsel i særlig grad har interesse, om kontraheringen vil ændre noget i de foreliggende budgetter, skal jeg meddele, at dette ikke bliver tilfældet. Udgifterne til flyanskaffelsen vil ske inden for de fastlagte budget-

rammer. Dette vil blive fastholdt, selv om folketingets bedømmelse skulle føre til, at der på grund af prisreduktionen bør kontraheres om køb af 2 eskadriller.

Under de overvejelser, der har fundet sted i regeringen om en stillingtagen til de kommende 3 års budgetter for forswarets virksomhed, har hensynet til det indgåede forsvarsforlig selvsagt haft en overmåde stor betydning. Jeg har da også flere gange i denne redegørelse henvist til de retningslinjer, der er angivet i det af fire partier indgåede forlig om forsvarsordningen. Jeg er helt bekendt med, at det ikke alene er den nuværende regering, der lægger vægt på at fastholde og respektere dette forlig. Mange tilkendegivelser fra tiden, siden forliget blev indgået den 15. januar 1960, viser, at også det største oppositionsparti tillægger denne aftale stor politisk betydning. Jeg synes derfor gerne, jeg vil hæfte mig mere ved disse udtalelser fra socialdemokratiet end ved visse udtalelser, der er fremsat i den sidste tid.

Når ordføreren for forespørgerne her siger, at det kan være vanskeligt at bedømme, hvad der egentlig er regeringens forsvarspolitiske hensigter, så er jeg ikke enig med ham i den opfattelse, han gør gældende, men håber, at det efter denne debat kan ligge klart. Men jeg må måske også sige, at det i hvert fald ved visse lejligheder, hvis avisreferaterne har været rigtige, ikke har været helt let at bedømme socialdemokratiets hensigter. Jeg vil i hvert fald meget gerne henholde mig til det, som socialdemokratiet har givet udtryk for ved talrige lejligheder over for det forlig, som blev indgået i 1960, det samarbejde, der dengang fandt sted. Og jeg synes ikke, det er sagt bedre end i en pjece, der er udgivet af socialdemokratiet så sent som i 1967, og som er skrevet af min forgænger som forsvarsminister. Jeg synes, at hr. Victor Gram siger noget rigtigt i indledningen til denne pjece, som jeg gerne vil citere. Der står i indledningen til hr. Victor Grams pjece:

„Den 15. januar 1960 blev en mærkedag i Danmarks forsvarspolitiske historie, idet repræsentanter for alle folketingets partier med undtagelse af kommunisterne da indgik forlig om den fremtidige forsvarsordning.“ Således kommenterede daværende forsvarsminister Poul Hansen

[Forsvarsministeren.]

det forsvarsforlig, som har dannet den politiske baggrund for dansk forsvars opbygning i første halvdel af 60'erne. 6 år efter, den 17. juni 1966, bekræftede de 4 gamle partier, socialdemokratiet, venstre, det konservative folkeparti og det radikale venstre, forsvarsforliget af 1960 gennem tilslutning til et af regeringen fremsat forslag om en vidtgående tilpasning omfattende værnernes organisation, aktivitet, tjenestetid og driftsbudgetter. Den brede politiske baggrund for dansk forsvarspolitik skulle hermed være sikret også under de kommende års tilpasning af dansk forsvar.“

Jeg kan helt give tilslutning til denne udtalelse af min forgænger som forsvarsminister. Enhver, der har en positiv stilling til Danmarks forsvar, må ønske, at samarbejdet mellem de fire partier kan fortsætte. Jeg håber også, at besvarelsen af denne forespørgsel kan bidrage hertil, idet jeg forventer, at også socialdemokratiet kan give tilslutning til den stilling, regeringen har taget til de tre budgetter, der omhandles af denne forespørgsel.

Jeg kan resumere regeringens stilling således:

Vedrørende 1968-69: den for dette finansår gældende besparelse på 125 mill. kr. skal ikke påvirke de kommende budgetter. Vedrørende 1969-70 og 1970-71: de forelagte budgetter vil udgøre den økonomiske ramme for forswarets virksomhed. Det gælder såvel materielinvesteringsskontiene, § 27, som driftsskontiene, § 22. For driftsskontienes vedkommende vil regeringen fortsætte bestræbelserne for at fremme rationaliseringer i det omfang, de heraf flydende besparelser kan forenes med effektivitetshensynet og i øvrigt kan ske inden for forsvarsforligets rammer.

Ordføreren for forespørgerne (Victor Gram): Jeg vil gerne takke forsvarsministeren for den redegørelse, vi har fået her; jeg takker bl. a., fordi der på områder, hvor der tidligere var stor usikkerhed, er skabt nogen klarhed, medens vi på andre områder stadig væk mangler oplysninger.

Jeg takker også forsvarsministeren for citatet af mit citat af hr. Poul Hansens udtalelse i sin tid. De bemærkninger, der blev

gjort i den pågældende pjece, er jo netop udtryk for, skal vi sige ærligheden i socialdemokratiets politik på det forsvarsmæssige område. Hvis den kan være af betydning for andre partier med hensyn til at leve op til en tilsvarende ærlighed, så har den naturligvis gjort sin gerning på disse områder.

Jeg forstår ikke, at forsvarsministeren har kunnet være i tvivl om, hvorvidt socialdemokratiet vil stemme for de besparelsesforslag, der var forelagt fra regeringens side. Vel, vi kunne naturligvis diskutere, hvorvidt besparelserne skulle finde sted på andre områder end netop dér, hvor regeringen har foreslået dem — der er vel nok enkelte områder, hvor vi ville have foretrukket besparelser fremfor netop på disse felter. Jeg tænker bl. a. på den virkning, visse besparelser automatisk får på ledigheden på et tidspunkt, hvor dette i forvejen er et problem. Men lad det ligge. Der er for os ingen tvivl om, hvad jeg også gav udtryk for, at hvor der er mulighed for at spare på forsvarsbudgetterne, er vi naturligvis interesserede i sådanne besparelser under forudsætning af, at disse besparelser i øvrigt kan forenes med den sikkerheds- og forsvarspolitik, som den udenrigspolitiske situation gør det nødvendigt for os at opretholde.

Det er muligt, at man efterhånden er nået så langt frem, at det vil være rimeligt at foretage en ny og nøjere vurdering af hele forsvarsordningen og forsvarsforliget. Jeg har mine tvivl om, at tidspunktet er kommet, men det er i hvert fald min opfattelse, at begynder man at pille ved de forudsætninger, som den nuværende forsvarsordning hviler på, så er man betænkeligt nær ved at gå ind på et skråplan, som har og vil være af samme karakter som det, vi altid tidligere har oplevet; når vi skulle til at revidere forsvarsordningerne, der håbløst var kommet ud af takt med de faktiske midler, der blev stillet til rådighed.

Der er én ting mere, der undrede mig i forsvarsministerens udtalelser. Det var, ligesom forsvarsministeren ville fortælle socialdemokratiet, at det, regeringen har gjort i denne situation, med besparelser på forsvarsordningen, det er jo egentlig det samme, som en socialdemokratisk regering gjorde i 1957. Ja men der er jo en væsensforskul på situationen i 1957 og i 1968. I 1957 hvilede dansk forsvar, jeg havde nær

[Victor Gram.]

sagt frit, man kunne sige, det svævede frit i denne sal i forhold til partierne, der var ingen bindende beslutninger. Men den forsvarsordning, vi har i dag, hviler på et indgået forlig imellem 4 partier, som alle fortsat er repræsenteret i det høje ting, og må derfor have en helt anden karakter end det, forsvarsministeren henviste til. Altså, der er ingen ræson i at forsøge på at retfærdiggøre det, regeringen gør nu, med noget, der er sket i 1957 under helt andre vilkår, hvor et forsvarsforlig overhovedet ikke eksisterede.

Men vi fik at vide af forsvarsministeren, at han ville bekræfte det, forsvarsstyrelsen har udtalt, at der her er tale om en engangsforanstaltning, en engangsforanstaltning, også senere markeret i det forhold, at de fremtidige driftsbudgetter for 1969-70 og fremefter samt investeringsbudgetterne vil hvile på det grundlag, som den forrige regering har lagt. Det vil altså sige, at der er tale om en engangsforanstaltning, men samtidig at alle de udskydelser, som finder sted, og som er den væsentligste del af regeringens besparelser i øjeblikket, ikke indhentes. Og her kan man jo nok sætte et stort spørgsmålstegn ved påstandene om, at noget sådant ikke skulle berøre effektiviteten i forsvaret. Jeg tror, at forsvarsministeren skal være en lille smule forsigtig med at henholde sig til den bemærkning i forsvarsstyrelsens skrivelse af 26. februar, der går ud på, at forsvarsstyrelsen er af den opfattelse, at der ved besparelserne som anført af værnscheferne i det store og hele vil kunne undgås nedskæringer, der vil få beredskabsmæssige konsekvenser.

Se, beredskab er ét og effektivitet noget andet, eller kan være det. Det er givet, at de besparelser, der foretages for 1968, ikke kommer til at berøre beredskabet i væsentlig grad, hvilket simpelt hen skyldes, at beredskabet er opstillet, og at beredskabet har tilstrækkelige ressourcer til at kunne klare et helt finansår, uden at man behøver at berøre det. Men spørgsmålet om effektiv-

teten kan jo nok give anledning til nogle efterfølgende overvejelser vedrørende konsekvenserne. Må jeg nævne en enkelt ting. Flyvevåbnet giver udtryk for, at man ikke forventer, at nedsættelsen af budgettet vil få umiddelbare konsekvenser for flyvevåbnets effektivitet. Man nedsætter, så vidt jeg har forstået, antallet af fly, man begrænser antallet af flytimer, man nedsætter pilotraten. Er der ikke en mangel i logikken, hvis man vil gøre disse ting samtidig med, at man vil hævde, at nedsættelsen ikke vil få konsekvenser for flyvevåbnets effektivitet? Naturligvis vil den da det. Det er da givet med de indgreb, der er tale om her, at der bliver tale om en sænkning af flyvevåbnets effektivitet, ligesom der bliver tale om en sænkning af forsvarets effektivitet, når man begrænser øvelsesvirksomheden, når man begrænser vedligeholdelserne, når man begrænser på en række andre områder. Så umiddelbart kan man altså ikke oprettholde den opfattelse, at denne besparelse på 125 mill. kr. kan man foretage, uden at det har virkninger effektivitetsmæssigt for forsvarets vedkommende; det vil det naturligvis få.

Så siger forsvarsministeren, at det, der er sket, efter hans opfattelse er i nøje overensstemmelse med de aftaler, der blev truffet ved forsvarsforliget mellem forligspartierne.

Der er to ting, jeg gerne vil fremhæve i denne forbindelse for at markere, at forsvarsministeren ikke har ret.

Ved folketingets anden behandling af loven om forsvarets ordning, Folketingstidende 1959-60, sp. 3520, udtalte det konservative folkepartis ordfører, hr. Ole Bjørn Kraft, følgende:

„Vi er samtidig af den opfattelse, at ordningen, som den vil komme til at fremtræde, repræsenterer et minimum. Dette minimum har én stor fordel under alle omstændigheder, at det ikke, som det ofte tidligere er sket, kan udhules og forringes af udviklingen. Det sikrer bestemmelsen om pris- og lønregulering“.

Jeg er bange for, at Ole Bjørn Kraft reg-

[Victor Gram.]

nede forkert, og det er vel næsten en skæbnens ironi, hvis det skulle blive en konservativ forsvarsminister, som rørte ved eller anfægtede de principper, som det konservative folkeparti i 1960 hævdede som værende væsentlige for at sikre den almindelige udvikling.

Jeg vil også gerne i denne forbindelse gøre en almindelig bemærkning om rationaliseringerne. Nu siger man frejdigt, at rationaliseringerne skal simpelt hen medføre besparelser på forsvarsbudgettet.

For det første vil jeg da gerne sige eller rettere spørge: er det nu klogt? Vi ved alle, at rationalisering er et alvorligt problem, som ikke er så ligetil at få omsat i praksis. Og dette, at man kan få gevinsten ved rationalisering, er en fordel, der i høj grad fremmer en effektivisering gennem rationaliseringen; det er vist et princip, som vi alle må anerkende. Den gulerod tager man fra forsvaret i dag. Tror man, det er klogt over for fremtiden?

Men dernæst kan man jo ikke påstå, at det er sådan i umiddelbar overensstemmelse med forsvarsforliget, at man gør det. Jeg kunne citere samtlige ordførere, også hr. Ole Bjørn Kraft, og forsvarsministeren dengang, men lad mig citere det radikale venstres ordfører, hr. Lannung, som i samme Folketingstidende som før, 1959-60, sp. 3537, sagde:

„Selv om rationaliseringsbesparelserne kun vil kunne dække denne merudgift for en dels vedkommende —“

— det, der var tale om, var en eventuel forhøjelse af de værnepligtiges lønninger —

„hvad jeg håber den kan; også, jeg havde nær sagt af pædagogiske grunde ville det være ønskeligt — fordi en større del af disse besparelser på forhånd er beslåglagt til andet brug . . .“

Altså beslåglagt til at udfylde de huller i driftsbudgettet, som bevisligt fandtes, fordi driftsbudgettet var sat på et for lavt niveau til at kunne dække de reelle omkostninger. Men det ser man altså stort på. Jeg vil gerne på disse områder sige til forsvarsministeren, at når han mener, at det, regeringen foretager sig her, er i nøje overensstemmelse med de aftaler, der blev truffet ved forsvarsforliget mellem forligspartierne, så sætter

jeg på vigtige områder et meget stort spørgsmålstegn derved.

Vi har fået at vide, at investeringsbudgetterne for 1969-70 og 1970-71 vil blive søgt fastholdt på det niveau, der var opstillet, det vil sige 288 og 348 mill. kr. Men spørgsmålet er jo i denne forbindelse, hvorvidt det særlige pres, der kommer ind i forbindelse med flykøbene, ikke kommer til at influere særdeles uheldigt på videreudbygningen og opbygningen af de andre værn. Det er rigtigt, at vi i min tid arbejdede ud fra overvejelser om anskaffelse af to eskadriller i det lange løb, men ikke på én gang. Ikke på én gang. Det har været uhyre meget afhængigt af, hvorledes man kunne fremskaffe de fornødne midler, men at tilvejebringe en situation, der i realiteten satte et par af værnene uden for mulighederne for anskaffelse af materiel i flere år, måtte være en uantagelig situation.

Jeg kender ikke nøjagtigt, hvorledes man fra regeringens side vil gribe købet af flyene an, men der er jo en hel del, der tyder på, at man meget vel kan komme i den situation, at man i forlængelse af den periode, der i øjeblikket tegner sig, hvor hverken hæren eller søværnet før i finansåret 1969-70 overhovedet er i stand til at indgå kontrakter om nye materielkøb, vil få flere års udskydelse af nye materielkøb til disse to værn. Jeg synes derfor, at selv om det er tilfredsstillende, at man fra regeringens side erklærer, at man i princippet søger at fastholde forsvarsforliget på det niveau, som foreløbig er stillet op, dog med denne besparelse på 125 mill. kr. som en engangsforanstaltning, er der dog alligevel, som jeg nævnedes før, i denne forbindelse tale om at begynde en udvikling, hvor man i betænkelig grad nærmer sig det forhold, at vi er i gang med en ny udhuling af forsvaret.

Mit parti har intet imod, at man ansætter forsvarets ordning på et lavere plan, end man har i dag, men vi er imod at have en falsk forsvarsordning; en ordning, hvor man mere eller mindre tilfældigt sparer — alt efter hvilken økonomisk situation man befinder sig i — vil automatisk føre frem til, at man tilsyneladende kører videre med styrkemålsætningerne, men uden reelt indhold.

Det er psykologisk set en dårlig politik, og det er sagligt set en meget dårlig politik

[Victor Gram.]

derved, at den effektivitet, som man egentlig skulle opretholde, ikke kan lade sig opretholde; det er en fiktion. Endelig for det tredje vil en sådan forsvarsordning vise sig at være alt for lidt effektiv i forhold til de penge, man reelt anvender på den. Derfor er det unægtelig et spørgsmål, om man, når man går i gang med besparelser af den størrelsesorden og med de virkninger, som de reelt har her, ikke hellere burde begynde at overveje, om ikke en ny forsvarsordning, placeret på et lavere niveau, men hvor der er overensstemmelse mellem indhold og rammer, ville være af væsentlig større betydning.

Erik Kragh: Jeg ville gerne indledningsvis takke de tre forespørgere, fordi vi får denne lejlighed til at drøfte disse for landet vitale problemer. Jeg vil også gerne takke forsvarsministeren for den redegørelse, ministeren har fremsat, og som jeg naturligvis ikke skal kommentere, da jeg er enig i indholdet.

Jeg vil gerne have lov til at fremsætte nogle mere principielle betragtninger og tage mit udgangspunkt i de bemærkninger, der er gjort om forsvarsforliget af 1960. Det er jo rigtigt, at det var en historisk begivenhed, idet de fire gamle partier fandt sammen og afsluttede en strid, som i mange, mange år havde splittet det danske folk. Det er også en kendsgerning, at de styrkemål, der blev fastsat i forsvarsloven som en følge af forliget, ikke var de styrkemål, man fra NATO's side eller fra national militær side ønskede, men det var mindre styrkemål. Ikke desto mindre tiltrådte forsvarsstyrelsen dengang forsvarsforliget netop for at få et enigt folketing og en enig befolkning bag sig i disse problemer.

Derfor er det nødvendigt at betragte de styrkemål, der indeholdes i loven, som minimumstyrker. De kan ikke være mindre — det tror jeg enhver vil indrømme, der studerer dette problem — hvis vi skal kunne løse den opgave, som er dansk forsvars opgave.

Jeg ville gerne benytte denne lejlighed til, netop på baggrund af tanken om at tage hele spørgsmålet op og eventuelt gå ned med styrkemålene, at fremsætte nogle principielle betragtninger om dansk forsvars opgave i almindelighed.

Forsvaret er jo en forlængelse af udenrigs-

politikken. Derfor er NATO-rammen det afgørende, når vi skal bedømme forsvaret, når vi skal finde ud af, hvad der er nødvendigt for forsvarrets vedkommende. Det gælder for så vidt ethvert vesteuropæisk land i dag; medmindre det pågældende land har en særlig geografisk beliggenhed, kan landet ikke på egen hånd sørge for sin sikkerhed, kun sammen med andre kan man finde en sikkerhedspolitik, idet den tekniske udvikling har forhindret, at små og mellemstore lande på egen hånd kan klare denne opgave.

Derfor ville jeg også gerne nævne NATOs to hovedopgaver, således som de er fremgået af communicateerne fra de seneste NATO-møder det sidste par år, hvor man udtrykkeligt har slået fast, at NATO's opgave på den ene side er at fastholde og vedligeholde sikkerheden af Vesteuropa og på den anden side og med baggrund i denne sikkerhed at søge gennem de enkelte landes bilaterale bestræbelser at fremme afspændingen, at få de østeuropæiske lande i tale, at få fjernet mistænksomheden og derved efterhånden komme frem til et bedre forhold mellem vest og øst.

Med hensyn til det sikkerhedspolitiske, altså dette, at NATO fremdeles skal sikre Vesteuropa, kan man jo spørge, om det er nødvendigt, om ikke afspændingen er gået så vidt, at vi kan tage disse styrkemål op til revision. Dér vil jeg gerne gøre opmærksom på, at så længe der står en halv million russiske soldater umiddelbart syd herfor, en halv million russiske soldater i Centraluropa med de forreste dele ved Lübecks porte og vest for Elben, ja, så længe er der en potentiel trussel, som kun den vestlige alliances militære beredskab kan neutralisere. Derfor vil de styrkemål, der i øjeblikket er opstillet af de forskellige lande, næppe kunne reduceres. I denne forbindelse vil jeg gerne gøre et par bemærkninger om de reduktioner, man har talt så meget om i andre NATO-lande; det gøres der jo fra visse sider et stort nummer ud af, men hvad er der i virkeligheden sket?

I Vesttyskland lagde man i foråret op til en betydelig reduktion af forbundsværnet, en reduktion på ca. 60.000 mand, men i løbet af sommeren, efter at man havde arbejdet med dette problem, faldt disse reduktioner praktisk taget bort, idet reduktionen kun bliver på ca. 4.000-5.000 mand

[Erik Kragh.]

af en styrke på omtrent en halv million. Endvidere vil reduktionen give sig udtryk i en noget langsommere forøgelse af budgetterne med henblik på materielanskaffelser.

For Amerikas vedkommende har man gjort det, at man har trukket to brigader af den ene af de 6 divisioner, der står i Vesttyskland, hjem til Amerika, men således, at disse to brigader stadig hører til den division, de hørte til i Vesttyskland, og de tre brigader roterer. En af brigaderne er til stadighed i Vesttyskland, de to andre står i De Forenede Stater, men kan med moderne lufttransportmidler flyves over i løbet af nogle få timer. For Storbritanniens vedkommende er noget tilsvarende sket. Man har trukket en brigade hjem til Storbritannien, som hurtigt, i løbet af få timer, kan flyves tilbage; den hører stadig til Rhinarmeen. De amerikanske og britiske foranstaltninger må ses alene som en nødvendig følge af valutariske vanskeligheder og ikke som et tegn på, at man opfatter situationen som ændret og kravene som mindre, end de har været tidligere.

Dansk forsvars opgave i den ramme, jeg her har søgt at skildre, er altså at være en del af de konventionelle styrker i Europa, som er den ene komponent af NATO-forsvaret; den anden komponent er som bekendt de strategiske luftstyrker, raketstyrkerne, som hindrer storkrigen. Dansk forsvars opgave er i virkeligheden ikke, som vi i gamle dage altid diskuterede, et eksistensforsvar, men netop fordi det er et led i en større helhed, er forsvaret først og fremmest, som hele NATO-forsvaret er det, et krigsafskrækkende forsvar. Det er denne idé om — og det er jo i virkeligheden NATO-filosofiens hovedpunkt, for så vidt angår de konventionelle styrker og deres berettigelse — at den anden part skal være klar over, at hvis han ville prøve en eller anden lokal aktion i ly af atombalancen, i ly af dette, at han ved, at man nødvendigvis griber til kernevåben, er der på stedet hele vejen i Vesteuropa styrker, som han vil komme i kamp med og hermed vil udsætte sig for udvidelse af denne kamp, for indgriben af andre NATO-styrker og dermed for konsekvenser for sig selv, som han ikke på forhånd kan overse. Det er dette usikkerheds-

moment ved, hvad der vil ske, hvis han foretager en eller anden lokal aktion et eller andet sted, der er den afskrækkende idé i Atlantpagtforsvaret.

Men hertil kræves naturligvis for Danmarks og for andre landes vedkommende styrker af en vis størrelsesorden, et vist numerisk omfang, af en vis uddannelse og med en forsvarlig udrustning, og hermed kommer jeg ind på det problem, som vi diskuterer her i dag. Jeg skal ikke føje meget til, hvad forsvarsministeren har fremsat i sin redegørelse, jeg vil kun pege på, at når forsvarsstyrelsen, som jo dog er den, der har ansvaret for værnens effektivitet og krigsbrugbarhed — og effektivitet er krigsbrugbarhed — erklærer, at de midlertidige foranstaltninger, der her gennemføres, i det store og hele vil kunne undgå at medføre nedskæringer, der vil få konsekvenser for beredskabet, så mener jeg, at man fra politisk side må kunne stille sig tilfreds hermed. Jeg synes også, det er værd at bemærke, at det nu klart og tydeligt fremgår, at de foranstaltninger, der her er truffet af økonomiske grunde, er engangsforanstaltninger, som ikke vil blive gentaget, og at den opbygning og udbygning af forsvaret, den forrige regering havde stillet i udsigt, vil blive fulgt også af denne regering. Der kan selvfølgelig være enkeltheder, man kan diskutere, men det er min opfattelse, at de midlertidige besparelser, der her gennemføres, er holdt inden for forsvarsforligets rammer.

Må jeg til slut have lov til at sige, at ingen erkender mere end jeg, at socialdemokratiet har stået fast i disse sikkerhedspolitiske og forsvarspolitiske spørgsmål og på vort medlemskab af NATO. Den første opgave for en regering og et parlament må være at sørge for landets sikkerhed, for det er jo landets sikkerhed, alt det øvrige hviler på, og det er derfor mit håb, at den enighed, som nu har hersket i befolkningen gennem alle disse år, ikke forvandles til en ulykkelig tilstand af strid og splid omkring dét, som bør være noget, vi alle burde kunne samles om. Vi kan jo ikke føre en positiv alliancepolitik og en mindre positiv forsvarspolitik, og derfor håber jeg, at denne sag vil få en løsning, hvor man ser på landets sikkerhedspolitiske tarv som det centrale i de overvejelser, man gør sig.

From: Jeg har oplevet, og jeg kan huske, to verdenskrige, den første som statsborger i det land, der førte den. Begge disse krige blev startet af en aggressiv magt, begge gange af Tyskland, og begge disse krige kunne startes, fordi den ene part var forberedt og stærk, mens modparten var utilstrækkeligt udrustet og svag. Alt dette er der draget lære af med ét eneste mål for øje: at hindre en gentagelse. Alene dette er målet for Danmarks forsvar og vort medlemskab af NATO.

Der skal ikke herske tvivl om, at venstres stilling til Danmarks sikkerhedspolitik fortsat er uændret. Venstre er tilhænger af et nationalt forsvar med størst mulig effektivitet og økonomisk afpasset efter den givne situation. Venstre er også tilhænger af, at vort nationale forsvar er indpasset i NATO som et kollektivt system, og jeg er tilfreds med, at dette er indholdet i den nye regerings tiltrædelseserklæring. Vi bliver vel nødt til at erkende, at vi aldrig har opfyldt vore forpligtelser over for NATO, men det gælder vel i øvrigt samtlige medlemslande.

Før anden verdenskrig var vort nationale forsvar en partipolitisk katebald, og vi har fra den tid meget kedelige erfaringer om urealistiske forudsætninger og usaglig behandling af problemet. Det var derfor en meget lykkelig begivenhed, da daværende statsminister Hans Hedtoft tog initiativet til at bringe dette til ophør, og socialdemokratiet fortjener tak og anerkendelse for den realistiske omvurdering, som dette var udtryk for.

Denne udvikling blev fortsat, og spørgsmålet fik sin endelige løsning gennem forsvarsforliget af 1960. Også jeg vil gerne anføre, at denne 1960-ordning blev historisk derved, at det radikale venstre også tiltrådte forliget. Dermed var eller burde den politiske udnyttelse af vor forsvarspolitik være taget af programmet. Også det radikale venstre fortjener anerkendelse for den realistiske stillingtagen, som måske nok har været noget vanskelig på baggrund af partiets tidligere holdning.

Jeg mener at kunne påstå, at vi skal langt tilbage i historien for at finde et mere effektivt forsvar end det, der blev til efter forliget i 1960, og venstre vil sætte meget ind på, at denne enighed kan opretholdes fremover. Noget af det væsentligste ved 1960-ord-

ningen er vel, at styrkemålene dermed blev lagt i faste rammer, at budgettet blev omkostningsbestemt, og at der fremover skulle gennemføres forenklinger og rationalisering. Denne nye forsvarsordning har siden været administreret af de forskellige forsvarsministre helt i forligets ånd, det gælder ikke mindst socialdemokratiets ordfører, den tidligere forsvarsminister hr. Victor Gram. Forsvarsordningen af 1960 var baseret på det, man dengang kaldte for en normal våbenhjælp. Den var meget væsentlig, men er nu ophørt, og det er der intet at sige til, men det er klart, at dette betyder en yderligere belastning både nu og fremover.

Og så kommer den nye regering alligevel og vil spare 125 mill. kr. Det er visselig ikke ret meget på et budget på 2.200 mill. kr., men på den nævnte baggrund er det rimeligt at spørge, om selv et så forholdsvis beskedent beløb kan påvirke effektiviteten og dermed det forlig, der blev indgået i 1960. Vi har da heldigvis en autoritativ udtalelse fra forsvarsstyrelsen, som også er blevet citeret tidligere her i eftermiddag, hvor man siger, at besparelsen på de 125 mill. kr. i det store og hele ikke vil medføre beredskabsmæssige konsekvenser, selv om det, føjer forsvarsstyrelsen til, betyder forsinkelser, udskydelser og andre ubehageligheder. I det samme dokument anerkender forsvarsstyrelsen, at også forsvaret i den nuværende situation må yde sit bidrag til en nedsættelse af det offentlige forbrug. Det er realistisk tale, og jeg vil gerne udtale min anerkendelse af det samfundssyn, der her er kommet til udtryk. Venstre deler dette synspunkt; begrebet „hellige køer“ kan ikke have nogen berettigelse i den nuværende situation, og det skulle glæde mig, om andre styrelseschefer havde været lige så handlekraftige som forsvarets.

Venstre kan altså anerkende besparelsen på de 125 mill. kr.; venstre kan også tiltræde forsvarsministerens bemærkninger om, at det ikke går ud over forsvarsforligets ramme, med baggrund i forsvarsstyrelsens udtalelse.

Vedrørende de kommende års budgetter har forsvarsministeren nu givet folketinget sin redegørelse, og jeg kan erklære mig tilfreds med den. Det er klart, at et budget ikke kan være en finanslov, men må være en ramme — både den militære og den

[From.]

samfundsøkonomiske situation må tages i betragtning — men venstre anerkender disse budgetter som nøgterne efter våbenhjælpens ophør, og venstre vil særdeles gerne være med til at gennemføre disse budgetter fremover. Det glæder mig meget, at forsvarsministeren har kunnet erklære, at det er regeringens agt at gennemføre disse budgetter uændret.

Det har også glædet mig, at nyanskaffelser inden for flyvevåbnet ikke er berørt af besparelserne, og jeg har med interesse bemærket mig, at Sverige vil yde en rabat på 75 mill. kr., hvis man køber 2 eskadriller i stedet for én. Også dette afhænger naturligvis af den økonomiske situation, men en kontant rabat på 75 mill. kr. lyder nu ikke så ringe i ørerne på en jyde.

Der er imidlertid ét punkt, hvor jeg ikke er helt enig med forsvarsministeren, hvis det da er rigtigt — og det er nu blevet bekræftet — at forsvarsministeren skulle have sagt, at disse besparelser er en engangsforanstaltning. Det mener vi ikke inden for venstre at de bør være, og det vil da også være helt i overensstemmelse med forligets bogstav og ånd, om man fortsætter med forenklinger og rationaliseringer, altså besparelser. Det er venstres synspunkt, at disse bestræbelser også må fortsættes fremover. Det er en selvfølgelig forudsætning, at effektiviteten og dermed forligets hovedindhold ikke anfægtes, medmindre der er enighed herom mellem forligets fire partnere. Kort og godt, venstre mener, at vi fortsat må bestræbe os på at klippe frynser bort lige ind til det sunde stof. Og vi føjer til, at det burde gælde for samtlige etater og styrelser inden for statens funktioner.

I den anledning kunne jeg tænke mig at nævne et par ting til forsvarsministerens overvejelse. Det har været hævdet, at ca. 70 pct. af forsvarets budget går til lønninger. Hvis det er rigtigt, bliver der unøgtelig ikke ret meget til krudt og kugler. Jeg spørger derfor: er disse 70 pct. beregnet af hele budgettet eller kun af en del heraf? Er der visse steder inden for forsvaret en overbemanding, som vil kunne ændres og nedbringes? Og i forlængelse heraf: findes der i vort forsvar visse traditionsbestemte stillinger, som ikke er strengt sagligt betonedede, og som vil kunne ophæves ved naturlig

afgang? Er konstabelordningen effektiv i den forstand, at der ydes en arbejdspræstation, der står i et rimeligt forhold til ordningens omfang og pris? Kan det samme siges om civilundervisningen? Står værdien i et rimeligt forhold til det, den koster? Findes der i vort land visse sekundære forsvarsanlæg, som tiden og udviklingen måtte være løbet fra, og som kun har prestigemæssig betydning? Kan de mange flytninger af befalingsmænd formindskes væsentligt? Disse mange flytninger fra tjenestested til tjenestested er naturligvis en bekostelig affære for forsvaret gennem selve flytningen, men også gennem de mange ude- og stedtillæg, som de afstedkommer. Det er derfor en urimelig belastning for den enkelte, det går ud over, og ikke mindst for kone og børn.

Jeg forlanger naturligvis ikke, at forsvarsministeren skal svare på alt det dér på stående fod. Det er kun nævnt som tanker til brug ved kommende forenklinger og rationaliseringer, og jeg vil bare bede ministeren undersøge, om der er fornuftige objekter imellem dem.

Jeg skal så kun konkludere dette lille indlæg ved at sige, at venstres stilling til Danmarks sikkerhedspolitik er uændret, at venstre anerkender besparelsen på de 125 mill. kr., at venstre tager ministerens erklæring om de følgende budgetforslag til efterretning, at venstre ønsker rationaliserings- og forenklingsbestræbelserne fortsat, og at venstre lægger afgørende vægt på, at den brede enighed om Danmarks forsvar kan opretholdes også fremover.

Bilgrav-Nielsen: De, der har villet forsøge at finde ud af, hvad socialdemokratiet egentlig ville med denne forespørgselsdebat her i dag, har ikke haft det særlig let. Indtil for få dage siden tror jeg at ikke en eneste i denne sal eller et eneste menneske udenfor var i tvivl om, at socialdemokratiet mente, at der ikke kunne spares 125 mill. kr. på forsvaret, uden at det sprængte forliget. Ingen kunne være i tvivl om, at socialdemokratiet mente det sådan, og at det var derfor, man rejste denne forespørgsel. Jeg mente personlig, at det var uklogt af socialdemokratiet at rejse debat på denne baggrund; jeg mente, det var uklogt, fordi jeg ikke tror, socialdemokratiets vælgere

[Bilgrav-Nielsen.]

føler, at der kan spares andre steder, og så kan man lade forsvaret blive fri. Jeg var da også af den indstilling, at det måtte være sådan, det lå, indtil jeg i går så Information, der kunne meddele, at den tidligere statsminister havde udtalt i Folkets Hus — jeg beder om tilladelse til at citere fra Information i går —

„Hvis nogle af regeringspartierne havde glædet sig til, at socialdemokratiet ville bruge debatten til at vanskeliggøre den planlagte besparelse på 125 mill. kr., må man ændre sine forhåbninger.“

Ja men stop nu lidt, hr. J. O. Krag. Nu har jeg brugt det meste af min weekend til at forberede mig på denne debat — man må jo være sikker, når man er forholdsvist ny — og så får jeg at vide, da jeg næsten er færdig, at det er et helt andet grundlag, vi skal diskutere på. Jeg må anmode socialdemokratiet om, at man for fremtiden bestemmer sig til, hvad udgangspunktet skal være, før man anmelder en forespørgselsdebat. Det hensyn skylder man i det mindste ordførerne, medmindre man da fra socialdemokratiets side mener, at det nu er på tide, at vi får taget forsvarsforliget op til revision, så er der jo mere ræson i tingene. Og jeg forstod på den tidligere forsvarsminister, hr. Victor Gram, at han ikke var uvillig til at gå ind i sådanne overvejelser og måske til sin tid i sådanne drøftelser.

Det fremgik af det radikale venstres valgoplæg, at den sanering af dansk økonomi, som forestod, bl. a. måtte betyde besparelser i de offentlige udgifter, og at både civile og militære områder måtte inddrages. Vi kunne simpelt hen ikke forestille os, at der kunne foretages offentlige besparelser, uden at det også måtte berøre forsvaret, der jo dog trods alt er det område, der bedst kan spares på, uden at man derved generer beskæftigelsen og produktiviteten i samfundet. Efter regeringspartiernes opfattelse er en besparelse på 125 mill. kr. også mulig, og derfor bliver den foretaget.

For en ordens skyld skal jeg understrege, at det naturligvis for os i det radikale venstre ikke ville være tilfredsstillende, om en besparelse på det kommende års budget skulle skydes over på de følgende budgetter. Det er ganske klart, at uanset hvordan be-

sparelserne fordeler sig på selve budgettet, uanset om disse benævnes reelle besparelser, eller om de benævnes som udskydelser, er der tale om en faktisk besparelse på 125 mill. kr.

Skal vi herefter vurdere, om en sådan besparelse kan foretages, uden at man derved anfægter det, der er selve grundlaget for forsvarets planlægningsvirksomhed, nemlig forsvarsforliget af 1960, må man for det første gøre sig klart, at der her er tale om en smidig rammelov, der giver ministeren beføjelse til at fastsætte de nærmere bestemmelser om størrelse og sammensætning og vedrørende organisationen. For det andet må man gøre sig klart, at der nok ved det såkaldte lille forlig i 1966 var enighed om, at det nationale investeringsbudget måtte forøges som følge af den amerikanske våbenhjælps ophør, men at der ikke blev fastsat noget åremål for, hvornår denne øgede investering fuldt ud skulle kunne erstatte våbenhjælpen. Det er således urimeligt at tale om, at 125 mill. kr.s besparelse betyder et brud på forliget, og det er jo også allerede blevet nævnt her i dag, at forsvarsstyrelsen heller ikke har ment, at disse besparelser ville få beredskabsmæssige konsekvenser.

Et er jo imidlertid den betydelige bevægelsesfrihed, der findes inden for lovens rammer, noget ganske andet er partiernes stilling hertil, ønsker om og villighed til at udnytte denne frihed til under skiftende forudsætninger at ville se nuanceret på det øjeblikkelige militære investeringsbehov. Slår man efter i de forhandlinger, der blev ført her i tinget ved forsvarsforligets indgåelse, bliver man klar over, at man hos forligspartierne var opmærksom på den mulighed, der i betænkningen til loven er givet for en løbende nyvurdering. Jeg skal citere det konservative folkepartis ordfører, hr. Ole Bjørn Kraft, ved denne anden behandling, Folketingstidende 1959-60, sp. 3521 og 3522:

„Naturligvis vil en fuldstændig ændring i de internationale forhold med almindelig nedrustning og afspænding også være en ændret forudsætning.“

Videre udtalte hr. Ole Bjørn Kraft:

„Man må ikke stå fast på det én gang fastslåede, man må være modtagelig for nye synspunkter. Det gælder såvel for politikere som for militære, at et åbent

[Bilgrav-Nielsen.]

sind for udviklingen er en nødvendighed i vore dage.“

Det radikale venstres ordfører, hr. Lanung, sagde ifølge Folketingstidende fra samme år, 1959-60, sp. 3539:

„Lad os i denne forbindelse understrege, at vi også fra vor side udtrykkeligt har forbeholdt os at tage hele ordningen op til overvejelse og revision, hvis forudsætningerne for den nye ordning undergår ændringer af væsentlig karakter.“

Det fremgår altså af disse citater fra forligets fløjpartiers ordførere, at man i høj grad var opmærksom på det helt nødvendige i til stadighed at have et vågent øje for bevægelser i den standende magtkamp og eventuelle svækkelser heri. Og sådan må det naturligvis være. For det radikale venstre er det helt afgørende, at vi ikke i Danmark militærpolitisk indretter os på en måde, så det strider imod eller blot udgør en begrænset hindring for europæisk afspænding og for afspænding i det hele taget.

Denne europæiske afspænding er vidt fremskredet, og vi må ikke forsømme selv den mindste lejlighed til at stimulere denne udvikling. Vel kan der ikke i en beskeden besparelse på 125 mill. kr. siges at ligge en voldsom tilkendegivelse af, at Danmark nu ved handling ønsker at give udtryk for sin vilje til i takt med europæisk afspænding at nedbringe sine militære udgifter, men det er dog et udtryk for, at regeringen ikke betragter den europæiske situation som værende så alvorlig, at en almindelig økonomisk sanering og besparelser skal gå uden om militæret.

Nu har jeg ikke hverken i pressen eller hos socialdemokratiets ordfører her i dag hørt forlydender om, at man i socialdemokratiet i disse besparelser ser en fare for Danmarks sikkerhed. Noget sådant kan jo også vanskeligt hævdes, når selv ikke forsvarsstyrelsen mener det. Men hvorfor modsætter man sig så disse besparelser? Ja, det gør man jo altså egentlig heller ikke, men man kræver, at befolkningen skal have klarhed. Nu tror jeg ikke, at befolkningen er i tvivl om, hvad meningen er. Jeg tror, man har forstået, at der spares 125 mill. kr. på forsvaret for finansåret 1968-69, og jeg er overbevist om, at der er almindelig tilfredshed med denne besparelse.

At besparelserne er faktiske, har jeg allerede nævnt. Det betyder naturligvis ikke, at alle de ting, der nu udskydes, også vil kunne udskydes næste år, men det betyder, at der på budgettet som helhed vil blive sparet 125 mill. kr., og at dette samlede beløb ikke bliver lagt oven i de kommende års budgetter, som det også fremgik af forsvarsministerens redegørelse. Det fremgik endvidere af forsvarsministerens redegørelse, at de af den tidligere regering forelagte budgetter vedrørende 1969-70 og 1970-71 også vil udgøre den økonomiske ramme for forsvarets virksomhed under den nye regering. Men det blev også fremhævet, at regeringen agter at fortsætte bestræbelserne for at fremme rationaliseringer for herved at fremkalde besparelser. Jeg er da tilfreds med de udtalelser, venstres ordfører hr. From kom med, at sådanne besparelser naturligvis må være reelle besparelser. Der er da heller ingen tvivl om, at der kan træffes sådanne foranstaltninger, at disse yderligere besparelser opnås.

Ved forsvarsforligets indgåelse blev det fra det radikale venstre stærkt fremhævet, at der inden for forsvaret måtte ske en betydelig rationalisering og forenkling. Så vidt det er mig bekendt, er der sket visse forenklinger og rationaliseringer. Men det må være muligt at komme endnu længere, måske forsvarsministeren kan sige noget om, hvad der på dette område dels er i gang og dels påtænkes sat i gang. Hvem forestår dette rationaliseringsarbejde inden for forsvaret? Er det forsvarets egne folk, eller er det civile? Endvidere er det efterhånden almindelig kendt, at vi i det danske forsvar har en såkaldt majorpukkel, fremkaldt ved den reduktion af hærens styrker, som fandt sted ved loven af 1960. Det må være unødigt udgiftkrævende at have flere officerer, end der er anvendelse for; en førtidspensionering kan måske betyde en øget økonomisk belastning, men ville måske dog trods alt alligevel være at foretrække. Hvilke overvejelser har ministeren gjort sig omkring dette problem?

At forsvaret ikke må have unødige lønforpligtelser, må være indlysende. Vi må særlig være på vagt over for dette problem, netop fordi den stedfundne lønudvikling har medført, at den økonomiske ramme, der i 1960 blev sat for forsvaret, på 1.053-

[Bilgrav-Nielsen.]

1.054 mill. kr. årligt siden da er steget til det dobbelte. Til trods herfor har det ikke været muligt at tilfredsstille værnenes ønsker med hensyn til den daglige drift og materielanskaffelse, fordi lønudgifterne og andre personelbetonede udgifter er steget meget stærkt.

Jeg tror i øvrigt, det er muligt at finde frem til endnu flere steder i forsvarets budget, hvor der uden skade kunne spares betydelige beløb. Rationalisering, forenkling og besparelsesbestræbelser i det bestående system har selvfølgelig en begrænsning. Tjenestetidens længde og beredskabets hele omfang sætter en grænse. Men det er også et spørgsmål, om tiden ikke er inde til nye overvejelser omkring tjenestetidens længde, jfr. hr. Ole Bjørn Krafts udtalelse ved forsvarsforligets indgåelse om, at en almindelig afspænding kræver fornyet stillingtagen til vort militærvæsen, og at man ikke skal låse sig for fast i forudfattede meninger, men være modtagelig for nye synspunkter.

En af de ting, der for det radikale venstre var afgørende ved forsvarsforligets indgåelse, var den mulighed for en tjenestetidsnedsættelse, som blev tilvejebragt ved etablering af konstabelordningen. Tjenestetiden er bragt ned, men endnu ikke til de 12 måneder, som det på visse betingelser var forudsat i forsvarsloven af 1960. Jeg vil derfor spørge forsvarsministeren, om nedsættelsen til 12 måneder snart kan finde sted. Men spørgsmålet er jo, om ikke det ville være muligt at sætte tjenestetiden endnu længere ned, f. eks. til 8-10 måneder. Det radikale venstre har længe arbejdet med dette spørgsmål, og det resulterede i, at der blev iværksat et forsøg med 8 måneders tjenestetid. Dette forsøg er gennemført, det er afsluttet. En endelig bedømmelse af forsøget er formentlig i gang. Måske forsvarsministeren også kan sige noget om dette spørgsmål. Der har jo, allerede inden forsøget var afsluttet, været talt og skrevet om, at resultatet ville blive negativt, og det er jo tænkeligt, at der skal endnu et forsøg

til. Måske er det muligt at nå frem til en bedre planlægning og tilrettelæggelse, hvis man gør endnu et forsøg. I hvert fald må et eventuelt tilfredsstillende resultat af det nu afsluttede forsøg ikke være en hindring for nye forsøg. I øvrigt vil jeg gerne vide, om det nu afsluttede forsøg var det forsøg, vi bad om og fik tilslutning til, og om der som aftalt har deltaget civile i planlægningen af forsøget, og om civile skal være med til at bedømme resultatet. Det er af fundamental betydning, at værnepligtstiden ikke er længere end helt nødvendigt, både af hensyn til den enkelte og af hensyn til samfundet.

Det er i det hele taget vigtigt, at vi beskæftiger os både med rammerne omkring forsvaret og med selve indholdet, de værnepligtiges forhold i tjenesten. Mon ikke de fleste i dag trods alt erkender vigtigheden af at bedre klimaet i forsvaret. Den vægt, der stadig lægges på kæft-, trit- og retningmetoden, hvor den enkeltes private meninger om tingene ingen interesse har og derfor brutalt holdes nede, har ingen mening, og det er utvivlsomt en stor misforståelse at tro, at underkuelse skaber den bedste soldat. Et skridt i retning af at skabe bedre og naturligere forhold for de værnepligtige under tjenesten var det, da folketinget i sidste folketingsår vedtog loven om samarbejdsregler i forsvaret. Forhåbentlig er de indledende forberedelser til ændringer i den militære straffelov og den militære retsplejelov snart så langt fremme, at et lovgivningsinitiativ kan tages.

Også vedrørende civilforsvaret og de værnepligtige i militærnægterlejerne ville lovgivningsinitiativer være ønskelige. Hvad det sidste angår, er der sidste år tilvejebragt en betænkning, som kan udgøre et grundlag for lovgivning for militærnægterne. Det er værd at erindre sig, at et militært forsvar ikke kan være et mål i sig selv, og at det kun er én af brikkerne i den mosaik, som udgør et lands sikkerhedspolitik, og som må udgøre et lands sikkerhedspolitik. FN-politikken, u-landspolitikken, herunder

[Bilgrav-Nielsen.]

fredskorpsarbejde, rykker stadig mere og mere frem i billedet som initiativer af høj positiv betydning. Det hedder i regeringens tiltrædelseserklæring, at man vil undersøge mulighederne for opbygning af særlige danske FN-styrker med speciel uddannelse. Det vil uden tvivl være særdeles værdifuldt, om dette kan lykkes. Det må være en vigtig opgave for os at gøre det sikkerhedspolitiske virkefelt stadig bredere. Personlig er jeg ikke i tvivl om, at det ville være meget værdifuldt, om man kunne udvide virkefeltet til også at omfatte fredskorpsarbejde, og hvis man over for disse forskellige muligheder kunne give de værnepligtige frit valg.

Skal der være perspektiv i vor sikkerhedspolitik og i vore debatter herom, må vi inddrage alle de aktiviteter, jeg her har nævnt, og vi må give dem en stadig større prioritet. Jeg håber, det vil lykkes, og jeg håber, at regeringen snarest vil iværksætte den i regeringserklæringen bebudede undersøgelse og vurdering af dansk sikkerhedspolitik, og at den for længst forberedte hvidbog om NATO snart må blive offentliggjort.

Morten Lange: Jeg skal høfligt begynde med at sige velkommen til denne debat. Det er jo ganske ejendommeligt, at det er den første forsvarsdebat, der har været afholdt i de snart mange år, socialistisk folkeparti har været repræsenteret i folketinget. Vi har måttet præcisere vor stilling til forsvaret ved, jeg havde nær sagt alle andre mulige og somme tider også umulige lejligheder. Jeg tror ikke, at det er sådan, at vor stilling til forsvaret er ukendt for nogen, men det er dog alligevel at betragte som værende i god orden, at vi her kan få lejlighed til mere formelt at tage spørgsmålet op.

Når dette er sagt, vil jeg tilføje, at efter hvad vi hidtil har hørt, kan dette højst karakteriseres som en særdeles sørgmodig debat. Der bliver klippet i frynser af hr. From, og der bliver afhøvlet majorpukler af hr. Bilgrav-Nielsen, alt sammen noget, som i frygtelig grad fjerner sig fra principstillingtagen. Det kunne naturligvis være meget hyggeligt, hvis det var en eller anden kommunalreform, vi diskuterede, men selv dér måtte det betegnes som utilstrækkeligt,

og over for et spørgsmål af den rækkevidde, som Danmarks sikkerhedspolitik må have, forekommer det mig at være en petitesser-nes debat, man hidtil har ført, og det bliver derfor ikke vanskeligt for mig at distancere mig fra, hvad der hidtil er sagt. Det bliver måske snarere svært at finde det, som vi jo trods alt plejer at finde her i tinget, en eller anden form for kontakt mellem parterne, som kan føre til, at vi kommer fremover. Jeg skal bestræbe mig, så godt jeg kan, for at se, hvor der kan findes spor af kontinuitet, men det mest afgørende vil givetvis være, at jeg bliver nødt til at lægge en afgørende afstand imellem, hvad der hidtil har været fremført, og det standpunkt, mit parti indtager til den nuværende forsvarsordning.

Principielt er vi af den opfattelse, at et dansk forsvar i den tid, vi lever i, og med de militære midler — våben — der findes, simpelt hen er ikke-lad-sig-gørligt. Vi er som land betragtet naturligvis et overordentligt smukt land, det kan man tale meget om, men forsvarsmæssigt er vi nu ikke sådan særlig ideelt indrettet. Vi er en ussel klat moræneler, når man skal se på det sådan mere strategisk, og jeg kan ikke forestille mig opstillet et dansk forsvar, der virkelig effektivt vil kunne sikre, at en eller anden fjende ikke skal kunne trænge ind og erobre vort område i løbet af en meget, meget kort tid, inden — havde jeg nær sagt — noget som helst andet bliver sat i gang. Derfor mener vi, at et dansk forsvar i og for sig er blevet en oldnordisk sag, en sag, som for længst er gået over i historien, og noget, som vi i dag aldeles ikke ser nogen fornuftig mening i at bygge på.

Men selv med den meget afvisende holdning — og jeg håber, den er gjort tilstrækkelig præcis og klar — er vi naturligvis klar til at samarbejde med andre partier og se, hvor langt vi kan komme i en konsekvent målsætning, der går ud på at beskære forsvarsberedskabet, beskære de udgifter, der er, beskære den sikkerhedsmæssige belastning, som vi mener det er, noget, som vi håber vil have en fremtid for sig i Danmark i de kommende år. Vi præciserede det meget massivt for godt et års tid siden, da vi var inde i visse velkendte regeringsforhandlinger, hvor det var ganske klart for os, at uden en sådan målsætning for nedbringelse

[Morten Lange.]

af forsvarsberedskabet ville vi ikke være i stand til at tage et regeringsansvar på os. Det blev da i hvert fald nok gjort temmelig tydeligt, at det for os var en væsentlig sag, men på den anden side også gjort temmelig tydeligt, at vi ikke var fanatikere i den betydning, at enten fik vi vort program 100 pct. gennemført, eller også ville vi ikke lege med.

Vi er også i fremtiden parat til at se på en konstruktiv politik, som sigter mod en beskæring af det danske forsvar, en modernisering af det, så det ikke bliver den nuværende store økonomiske og sikkerhedsmæssige belastning. Hvad sådan noget angår, er vi hjemme. Skal vi pege på et enkelt lille kontaktpunkt i regeringens tiltrædelseserklæring, dér, hvor man peger på opstilling af særlige FN-styrker, så har vi på et tidligt tidspunkt gjort det klart, at dér var vi hjemme, det var en sag, vi interesserede os for, og vi vil naturligvis også i fremtiden medvirke, så længe det er den side af vort forsvarsberedskab, der kommer ind i billedet.

Meget svagt berørt, men trods alt meget væsentligt, forekommer også Danmarks stilling til Atlantpagten mig at være. Det er jo mærkeligt, at vi kan have en forsvarsdebat, hvor Atlantpagten næsten kun bliver nævnt i en bisætning på trods af, at Atlantpagten efter min mening i dag befinder sig i en afgørende krise, og hvor vi befinder os i en situation, hvor vi skal tage stilling til, om vi agter at fortsætte. USAs krig i Vietnam er naturligvis i al almindelighed en belastning for en alliancepartner, men jeg er heller ikke i tvivl om, at de udmærkede roterende divisioner eller bataljoner, eller hvor meget det nu var, som hr. Erik Kragh omtalte, nok i realiteten er at opfatte som en ganske alvorlig svækkelse af Amerikas bidrag til det forsvar af Europa, som man har været enig om inden for aftalens rammer. Frankrigs halve udtræden har unægtelig også bidraget til at destabilisere denne pagt, og jeg synes, det er megen overvejelse værd, om man ikke på denne baggrund virkelig kunne finde en anden placering for Danmark i det totale europæiske system. Det er i hvert fald mit partis mening, at Atlantpagten altid har været en uting og i den tid, vi kommer ind i,

næppe et rimeligt ståsted for Danmark. Det ville være meget godt, om vi nu kunne få ført denne debat, og jeg skal ligesom hr. Bilgrav-Nielsen efterlyse denne hvidbog eller blåbog eller sortbog, hvad farve omslaget nu får, om vort forhold til Atlantpagten. Det vil være gavnligt, og så kan vi formodentlig benytte anledningen til at tage en ny diskussion om dette særdeles centrale emne.

Så endelig til forsvarsforliget, som er det oprindelige og grundlæggende indhold i den forespørgsel, der er rejst. Jeg vil gerne begynde med at sige i al almindelighed, at jeg anser lange forligsaftaler, aftaler, der løber sådan set uden nogen begrænsning, for i sig selv at være skadelige. Man kan slutte et forlig, til man får en bestemt reform gennemført over en rimelig kort årefrist, men allerede boligforliget, som er planlagt for 8 år, forekommer mig at være en ufleksibel og u hensigtsmæssig og i sit indhold for øvrigt heller ikke ønskelig dannelse, og forsvarsforliget er vel nok et glimrende eksempel på, hvorledes politik ikke bør udformes. At man sådan lægger en klam hånd af såkaldt enighed over et stort, vigtigt politisk område, så der ingen tilpasning sker, må i højeste grad siges at være urimeligt. Det blev sluttet i 1960, og ingen vil dog være blind for, at siden 1960 har afspændingen i Europa været ganske betydelig. Det er et andet forhold, vi har i Europa i dag. Afspændingen er givetvis en realitet og glædelig, den skulle gerne gå meget videre, men hvordan går afspændingen videre? Ja, det gør den naturligvis ved, at man følger den op, men forsvarsforliget har jo i realiteten forhindret Danmark i i hvert fald på dette område at følge afspændingen op. Der er ikke sket nogen justering af forsvarsforliget i takt med afspændingen; man har simpelt hen ladet den klamme, døde hånd ligge over dette område, så der ingen udvikling er sket, selv om der havde været rigelig anledning til det.

Jeg ved såmænd ikke, om forsvarsforliget egentlig er holdt. Jeg har en fornemmelse af, at nogle af styrkemålene ligesom langsomt er blevet fortyndet, men det må forligspartnerne jo bedømme. Tilbage er, at det nu må være høje tid at få afviklet et forlig, der blev sluttet under helt andre

[Morten Lange.]

forudsætninger, hvad angår stillingen i Europa, og som i højeste grad trænger til revision. Og nu må det vel i al høflighed være det store oppositionsparti, socialdemokratiet, som har frie hænder til at sige, at timen er kommet.

Forsvarsudgifterne steg stærkt, da vi kom ind i Atlantpagten, men ellers har stigningen i forsvarsudgifterne været moderat. Jeg tror nok, at vi har sådan en idé herhjemme om, at vi ligger på den lave side, og ser vi på, hvorledes det betales pr. person i forhold til den almindelige danske velstand, må vi også indrømme, at vi ligger, skal vi sige nogenlunde beskedent. Men forsvarrets styrkemål skal nu engang ikke regnes efter velstand, men efter kanoner, og i den henseende er de danske forsvarsudgifter ganske solide både i forhold til en række vesteuropæiske lande og også — og det er vist overset i debatten — i forhold til en lang række af de østeuropæiske lande, som tilhører Warszawapagten. Jeg tror ikke, at man herhjemme egentlig er klar over, at forsvarsudgifterne pr. person i en lang række af Warszawapagtens lande er lavere end i Danmark. Jeg synes, også dette må kunne stimulere den tanke, at vore udgifter er for høje, og at vi har rigelig anledning til at følge afspændingslinjen op og bringe vore udgifter forholdsvis massivt ned.

Dette er jo ikke noget, vi skulle være fremmede over for med en radikal statsminister, som inden valget forklarede, at en besparelse på 200 mill. kr. på forsvaret var en simpel sag; det var noget så enkelt, at han næsten ikke kunne forstå, at man ikke havde fundet på det allerede.

Men det er ikke blevet til denne besparelse på 200 mill. kr., og nu er det store spørgsmål for os: hvad er det egentlig for en besparelse, der er sket? Vi har fået at vide, at det er 125 mill. kr. I al skikkelighed kan vi vel tage de første 10 mill. kr. fra til fyr- og vagervæsenet og meteorologisk institut; de har aldrig haft nogen stor betydning for beredskabet i Danmark. Tilbage er der så 115 mill. kr. Jeg tror, at man, når man analyserer dette tal igen, vil opdage, at det er en from indgangsbøn, så de radikale har kunnet komme ind i en regering uden at tabe hele ansigtet — lidt skulle der jo gerne være tilbage. Det

er ganske interessant at se, hvad det er, man gør. Man besparer temmelig godt på de civile afsnit. Civilundervisningen skal naturligvis holde for; at det er noget, der bestemt ikke ændrer dansk beredskab, indrømmer jeg; men det er altså en besparelse, og den må vel være til særlig glæde for de radikale. Der er andre besparelser, som igen har hang til at optræde på det civile afsnit. Civilarbejdere afskediges, må man gå ud fra; det kan vel ikke kaldes en beskæftigelsesfremmende foranstaltning, men det er åbenbart den ende, man har vendt sig imod — det er dér, der kan spares, og det er dér, man vil spare.

Tilbage bliver to slags bidder af de store: der er en hovedpost, som af forsvarsministeren karakteriseres som udskydelser, men dem kan man såmænd ikke kalde besparelser, for de skal nok komme igen næste år, og så er der endelig noget med luftvåbnet, hvor man har nogle temmelig massive besparelser, som jeg har fornemmelsen af svarer til våbnet og altså består af luft. Det er, så vidt jeg kan se, ikke besparelser, der er så forfærdelig meget større end det, skal vi sige overskud, der vil blive på luftvåbnets tilsvarende budgetter i år. Hvis jeg har forstået det rigtigt — og det kunne jo ske — gælder besparelsen simpelt hen driften af de maskiner, man ikke har, og reservedele til de maskiner, man ikke har, og sådan kan man jo sagtens spare, hvis man vil spare luftigt.

Jeg giver ikke ret meget for den besparelsesliste. Jeg tror i virkeligheden, at den, som jeg skildrede, er den fromme indgangsbøn, for at de radikale ikke skulle tabe ansigtet. Det er heller ikke så mærkeligt, for hvis vi var kommet i den situation, at det konservative folkeparti virkelig for alvor ville gå ind for besparelser på det militære område, var revolutionen ved at være sket i Danmark. Jeg tror ikke, det står for en nøjere analyse.

Men måske det er på vej; der er trods alt et lille tegn i den retning. Måske skal vi se sådan på det, at vi er i den situation, at de konservative har opgivet den linje, som hr. Ole Bjørn Kraft så smukt lagde: dette er minimum. Kan man således gå en lille smule under, uden at der sker noget ved det, tror jeg i virkeligheden, vi har en glimrende bekræftelse på det, jeg startede

[Morten Langa.]

med: at dansk forsvar synger på sit sidste vers. Når selv de konservative er villige til at grave lidt i det, er vi nok kommet til den time, da en alvorlig revision af vor forsvarsordning er på sin plads. Jeg synes også, der var noget i det socialdemokratiske oplæg, der pegede i den retning. Jeg må indrømme, at længe forekom det mig, at hr. Victor Gram næsten var en glimrende advokat for traditionelle konservative synspunkter. Der var så megen tvivl, om det nu ikke gik ud over det ene og det andet, når der var filet nogle kroner et eller andet sted, at jeg blev helt ængstelig for, hvor hr. Victor Gram ville ende; jeg var lige ved at tro, at han ville opsiges forsvarsforliget for at få det skærpet. Men det endte altså efter omstændighederne godt: hr. Victor Gram antydede, at et forsvarsforlig på et lavere niveau måske kunne være fornuftigt, og jeg vil hilse den udvikling med glæde, hvis den bliver til noget — simpelt hen fordi vi hilser enhver fornuftig nedbarbering af forsvaret med glæde; vi vil gerne meget langt ned, som jeg startede med at sige. Jeg tror, at denne debat lægger op til en sådan udvikling. Socialistisk folkeparti har aldrig forudset, at vi skulle mødes her i 1960'erne og i fest og glæde vedtage, at afruste Danmark. Der har ikke engang været gjort nogen forberedelse i den retning; der har dårlig nok været tænkt over, hvordan det skulle gøres. Men jeg synes, at debatten i dag tegner det ganske klare billede, at de konservative som de militante forsvarere af et massivt værn har fået tænderne trukket ud, og at socialdemokraterne, som ellers har hjulpet dem bravt i mange år, er begyndt at ville nedtrappe med et par trin. Mon så ikke timen er kommet, da den linje, socialistisk folkeparti ser for sig på lidt længere sigt, måske alligevel vil vise sig at være den holdbare?

Jeg vil gerne have undersøgt, om en mål-sætning som den, jeg her lægger frem, kan få folketingets sympati. Jeg vil ikke regne med, at den vil materialisere sig; men jeg vil dog gerne prøve, og samtidig vil jeg gerne hermed have fastslået, at det er den politik, som socialistisk folkeparti mener vi skal holde os til, og som vi håber vil blive den vindende på ikke alt for lang sigt. Da jeg gerne vil have dette præciseret og

gjort klart, skal jeg tillade mig at fremsætte følgende forslag om motiveret dagsorden:

„Idet folketinget opfordrer parterne til at opsiges forsvarsforliget, henstiller det til regeringen at forberede en almindelig afrustning af Danmark og fortsætter derpå behandlingen af den på dagsordenen opførte sag.“

Formanden: Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår nu i forhandlingen.

Kjær Rasmussen: Som man husker, blev forsvarsforliget i sin tid indgået mellem de såkaldte demokratiske partier. Det var i hine tider, man kunne høre socialdemokraten hr. Victor Gram sige her i salen, at nu var forsvaret som politisk stridsemne taget af dagsordenen i dansk politik. Men nu er forbrødringens tid åbenbart ved at rinde ud. Det må man antage, siden hr. Victor Gram her i dag har fået sat forsvaret på dagsordenen.

Hvis han nu på sit partis vegne vil opsiges forliget, skal han naturligvis ikke have utak fra vor side. Er han og hans parti bare ude på at bemægtige sig nogle partitaktiske fordele, ja, så kan vi ikke se rettere, end at debatten her er så temmelig overflødig. Den holdning, som er kommet til udtryk hos den tidligere forsvarsminister, kunne tyde på, at man nu blot vil have lejlighed til at råbe „løftebrydere!“ efter de tre andre forligspartier, og lad mig derfor sige det med det samme, at vort parti naturligvis intet har at gøre i den sandkasse. Vi så hellere, at man fra alle fire partiers side tog hele NATO-politikken op til revision.

Det, der i første række må interessere her, er NATO-filosofien, og jeg må næsten komplimentere hr. Erik Kragh for, at han som den eneste af forligspartiernes ordførere kom ind på denne NATO-filosofi. Den går som bekendt ud på, at så længe der findes Sovjetsoldater i Østeuropa, så længe er der en potentiel trussel. Den går endvidere ud på, at Sovjet ønsker kontrol med Østersøens udløb, og for at afværge denne overhængende fare må Danmark altså have et militært forsvar. For at besværges disse truende ulykker må Danmark hvert år

[Kjær Rasmussen.]

bruge langt over 2 milliarder kr. på sit militærvæsen.

Mon ikke det snart er på tide, at vi her i landet begyndte at interessere os for Sovjetunionens hensigter? De spørgsmål, vi må stille os selv i den forbindelse, er følgende: vil Sovjet udvide sit område, eller ønsker Sovjet at bevare kontrollen med det allerede vundne? Udviklingen viser, at Sovjetunionen såvel som vestmagterne har været loyal over for de beslutninger, der i sin tid blev truffet i Teheran om interesse-sfærerne. Man tænke blot på Ungarn og Ægypten 1956. Man blandede sig ikke i spektaklerne i den anden parts interesse-sfære. Men herhjemme kører man videre med de NATO-fabrikerede påstande om sovjetisk aggressionslyst. Man vælger helt at se bort fra de historiske kendsgerninger, der dog med al ønskelig tydelighed siger, at det var Tyskland, som inviterede Sovjetunionen indenfor og derved bevirkede, at Østeuropa fik Sovjettropper, og at Sovjet fik kyststrækninger frem til Lübeck, hvilket også hr. Erik Kragh var inde på.

Så vidt vi kan se, er der i dag ikke brug for en diskussion om, hvem eller hvilke partier der brød firepartiforliget. Der er brug for en diskussion om holdbarheden af grundlaget for vor militærpolitik, altså af NATO-medlemskabet. Dette medlemskab har haft vidtrækkende konsekvenser for vort dagligliv i almindelighed og vort politiske liv i særdeleshed. Vi har gennemlevet en snart 20-årig periode med stadig stigende militærudgifter og med den betydning, disse stigninger har haft for skattebyrden. De direkte skatter er steget og de indirekte ligeså, uden at nogen har fundet på at spare væsentligt på de militærudgifter, som fire partier i denne sal har forskrevet sig til.

End ikke et såkaldt arbejderfæltal var i stand til at røre ved denne den helligste af alle køer. Socialdemokratiet var jo også dengang meget opsat på at holde forsvarsforliget. Jeg ved ikke, om dette parti føler sig taget ved næsen, men noget kunne nok tyde på en vis surhed.

Men de førømtalte økonomiske byrder er imidlertid ikke de eneste følger af vor militærpolitik. I årene siden vor NATO-tilslutning er der i stedse stigende grad løbet storm mod vort politiske demokrati

herhjemme. Vi er havnet i den makabre situation, at vel har man lov til at ytre sig om politiske spørgsmål, men vé den arme sjæl, som vover at udtrykke en anden mening end den, der er gældende på bjerget; han kan være sikker på at blive registreret i politiets hemmelige kartoteker. Det er som bekendt et NATO-krav. Hvad sådanne kartoteker kan bruges til, så vi i tilfældet Grækenland. Det tog ikke de fascistiske kupofficerer lang tid at fylde fængslerne. Endnu kortere tid tog det dem at gennemføre selve kuppet. De gik nemlig nøjagtigt frem efter en forud fastlagt NATO-plan. I 1964 havde italienske officerer planer, der lignede de græske til forveksling. Her fik man dog kuppet forpurret. Men hver gang var det politiske billede det samme: i Grækenland var højrekrafterne bange for Papandreu, i Italien frygtede man centrum-venstre koalitionen. Indenrigspolitiske årsager var altså i stand til at udløse eller næsten udløse et NATO-kup.

Må jeg spørge forsvarsministeren: har han nogen fornemmelse af, hvor meget der mon skal til i Danmark, før vore NATO-nødplaner sættes i kraft? Det vil være uden større virkning at sige til os, at vi skam ingen NATO-kriseplaner har. Norge har det da f. eks. Det blev afsløret af det norske ugeblad Orientering allerede i december 1967. Efter disse planer skal USA-styrkerne have lov til at okkupere områder efter skøn, ligesom USA-styrkernes militærpoliti skal have fuld autoritet uden for de besatte områder.

Må jeg spørge forsvarsministeren i den anledning: er det, hvad vi også kan vente os i Danmark i en given situation? Kom ikke og sig, at sådanne ting ikke kan ske i Danmark. Det kan de netop i kraft af den planlægning for tilfældet, som finder sted allerede nu. Vi kender kartotekernes eksistens. Vil ministeren oplyse tinget, om der foreligger NATO-nødplaner for Danmark også i lighed med, hvad der er tilfældet i andre NATO-lande? Det er et spørgsmål, vi lægger megen vægt på at få besvaret fyldestgørende.

Jeg har bemærket her i dag, at de fire forligspartier, V, K, R og S, ikke har interesseret sig for følgevirkningerne af vor militærpolitik, som den finder udtryk gennem Danmarks NATO-medlemskab. Man har tilsyneladende intet blik derfor. I stedet

[Kjær Rasmussen.]

står man her og diskuterer skaldede 125 mill. kr.s nedskæring på forsvarsbudgettet. Vi vil absolut ikke bebrejde den borgerlige regering, at den nu præsterer en besparelse. Vi vil derimod i høj grad undre os over, at den socialdemokratiske regering ikke var i stand til noget lignende. Denne kedelige kendsgerning var i høj grad med til at kvæle det så højt besungne arbejderflertal.

For øvrigt tror jeg ikke, man fra socialdemokratisk side skal være bange for, at forsvaret i den nuværende situation ikke får, hvad forsvarets er. I Berlingske Tidende for den 14. marts har hr. Erik Kragh skrevet nogle trøstens ord til forsvarsvenerne. Det fremgår heraf, at besparelserne er en engangsforanstaltning, der kun gælder for finansåret 1968-69. Allerede næste år må kontoen forhøjes, så vi når op på 400 mill. kr. i materielinvesteringer pr. år — det er stadig væk, hvad det ærede medlem hr. Erik Kragh skrev. I øvrigt henviser han også til forsvarsministerens udtalelser til Berlingske Tidende den 8. marts.

Det ville interessere mig overmåde meget at høre de radikales kommentar til denne målsætning. Opfatter de radikale også nedskæringen som en engangsforestilling, og er man enig med hr. Erik Kragh og forsvarsministeren om de 400 mill. kr. pr. år i materielanskaffelser? I øjeblikket er materielanskaffelserne budgetteret til omkring 228 mill. kr., og derfor interesserer det os naturligvis overmåde meget at få oplyst, hvordan de radikale stiller sig til den linje, der nu åbenbart skal føres af regeringen.

Og hvad tilsigter socialdemokratiet? Man påstår, at man så sandelig også gerne vil spare, men det forhindrer dog ikke partiets tidligere forsvarsminister i nu at føre et angreb ind fra højre mod den nuværende forsvarsminister, som dog har vist, at han kunne finde nogle besparelser.

Alt i alt synes vi, at vi alt for meget bevæger os rundt på tågernes kaj uden at kunne finde vej, og derfor vil vi fra mit partis side gerne medvirke til, at der kunne skabes nogen klarhed. Jeg må lige sige vedrørende det dagsordensforslag, der blev stillet af hr. Morten Lange, at vi ikke synes, det løser problemerne fuldt ud, så langt som man nu måtte kunne få forligspartierne

med. Jeg vil derfor tillade mig at stille følgende dagsordensforslag:

„Idet folketinget har noteret, at regeringen tilsigter den størst mulige begrænsning af statens udgifter,

giver tinget udtryk for ønske om voksende og varige nedskæringer af de militære budgetter

og går dernæst over til næste sag på dagsordenen.“

Formanden: Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår nu i forhandlingen.

(Kort bemærkning).

Morten Lange: Det er kun en korrektion af en trykfejl og ingen polemik: jeg vil gerne have, at udgangsordene i mit dagsordensforslag måtte blive rettet til:

„og går dermed over til næste sag på dagsordenen.“

For så vidt er jeg enig med den forrige ærede taler.

Formanden: Det af hr. Morten Lange stillede forslag om motiveret dagsorden indgår med denne ændring i den fortsatte debat.

Svend Haugaard: I 7-8 år har forsvarsforliget været gjort til et ophøjet begreb, som var hævet over den politiske debat — et politisk tabu, som det nærmest var uarigtigt at røre ved. Nu har socialdemokratiet rejst en forsvarsdebat på baggrund af regeringens ønske om militære besparelser, og det skal jeg personlig hilse med tilfredshed, for hvorfor i alverden skulle netop militæret været et fredet område? Når man ser den ivrighed, som socialdemokratiet nu udviser, kan man undre sig over, at partiet ikke før har rejst debatten. Der kunne nok være blevet en lejlighed, hvis partiet selv havde været villigt til at fremsætte besparelsesforslag. Men jeg vil i øvrigt tro, at det, der nu sker, passer en betydelig del af den socialdemokratiske gruppe ganske godt. De har næppe alle befundet sig vel ved den hidtil førte politik. Jeg må sige, at jeg forventer en del af socialdemokratiet i opposition på dette område.

[Svend Haugaard.]

For en modstander af hele det militære opbud må det helt klart være af interesse, at de politiske muligheder for besparelser udnyttes fuldt ud, så værdierne kan anvendes til nyttigt formål. Jeg kan derfor helt tilslutte mig den foreløbige besparelse på 125 mill. kr., selv om det kun er en beskeden begyndelse på den rette vej. Afgørende for videre stillingtagen må være, hvordan det går med næste års finanslov; det skulle ikke gerne være en engangsforestilling.

Men der er mange andre ting, som må følge efter. En nedsættelse af den meningsløst lange tjenestetid bør nu være en selvfølge. Den lange tid med vagttjeneste og lediggang efter de første måneders rekruttid er karaktermæssigt nedbrydende og må dertil, selv set fra et militært syn, være uden formål i en tid, hvor den udenrigspolitiske situation lykkeligvis har ændret sig. Ligeledes bør der nu gives mulighed for valgfrihed på session mellem almindelig militærtjeneste, særlig uddannelse med henblik på FNs konfliktdæmpende organer og som en tredje mulighed en civil afdeling, hvor også u-landstjeneste for de særligt egnede i værnepligtstiden indgår. Det vil altså sige en udvidelse af værnsbegrebet på en sådan måde, at man principielt erkender, at u-landstjenester og FN-styrker må sidestilles med militære værns opgaver. Der synes heldigvis i vide kredse at være stigende forståelse for disse tanker, så der skulle være muligheder for at omsætte dem i praksis.

Ved siden af disse emner vil det være på sin plads, at vi igen rejser debatten om berettigelsen af NATOs depoter og flådehavne i Danmark og om den dansk-tyske enhedskommando. Der er på dette område tidligere under indtryk af den kolde krigs uhygge truffet beslutninger, som i dag må ses i helt anden belysning og berettigede til en ny stillingtagen.

Vi er midt i en vældig militær ekspropriation i Oksbølområdet, hvor flere landsbyer lægges øde, for at militæret kan udvide sin øvelsesplads. Det må dybt beklages, at den hårde militære fremfærd har fået så stor tilslutning i det danske folketing. Vi bør afgørende interessere os for, hvordan vi kan beskære fremfor at forøge de militære besiddelser.

Over 70 pct. af de militære udgifter går til lønninger. Der er grund til at se nærmere på reserveofficerernes forhold, på den tidlige pensionsalder og på stop for nyansættelser på tjenestemandsvilkår, som ellers kan bevirke, at kommende nedsættelse af tjenestetid og nedskæringer af det militære apparats omfang ikke slår tilstrækkeligt besparende igennem.

Men foruden en debat om det bestående militærs praktiske forhold kan der efter de mange års forbigåelse af militære debatter være grund til at optage en drøftelse af selve det militære beredskabs eksistensberettigelse. Jeg synes, der er grund til, at man nu og da spurgte: hvad skal egentlig det hele bruges til? Kan det virke efter sit formål? Er der mon nogen helt normale, der, som verdenssituationen nu tegner sig, venter, at nogen vil overfalde os? I så fald hvem? Og hvad vil da det hele være værd? Er der helt redeligt nogen, der tror på værnets forsvarsmæssige værdi, eller er det hele blot en moderne udgave af „Kejserens nye klæder“?

Jeg ved nok, at en hel del vil svare, at vi ikke kan noget videre alene, men sammen med NATO ser det helt anderledes ud. Gør det nu det? Findes der i dag i det store spil andet militært forsvar end modangreb? Og dér kan og skal vi ikke være med. Ved utallige forsvarsdiskussioner har jeg af militære repræsentanter fået at vide, at det er magtbalancens opgave at skabe fred gennem trusler om gengæld — terrorbalancen, som general Norstad så betegnende sagde — samt at NATO-tankens faktisk ville spille fallit, hvis dette ikke lykkedes og krigen alligevel blev en realitet.

Jeg er enig i den betragtning, at det ene og alene drejer sig om at forebygge krigen, og derfor har jeg ikke nogen større interesse for det, hr. Erik Kragh kaldte det krigsbrugbare. Er krigen der først, er alt andet ligegyldigt; jeg er ikke enig i, at trusler er den rette vej til at forebygge krig. Man kan naturligvis diskutere den praktiske nytteværdi af terrorbalancen, især hvis man forventer, at nogen har lyst til at overfalde os og ville gøre det, hvis de kunne slippe godt fra det. Men det er der jo ingen der forventer i dag, og det svækker unægtelig argumenterne en hel del. Man kan næppe med saglighed diskutere, om dansk militær støtte

[Svend Haugaard.]

for NATO med eller uden besparelser har nogen som helst afskrækkende værdi.

Hvis man nu mener, at truslerne endnu en tid er påkrævede — jeg mener det ikke; tværtimod tror jeg, de begrænser afspændingen — var det så ikke bedre at lade de to supermagter om det, så vi selv i stedet kunne tage kraftigt fat på de for en fredelig fremtidsverden langt mere afgørende opgaver, som de store ikke stærkt nok kan tage fat på, fordi de har så travlt med at ruste sig mod en fjende, de selv har skabt ved at så mistillid? Der er et rystende misforhold mellem det, vi yder til militært beredskab på den ene side, og til konstruktivt fredsarbejde på den anden. Jeg tænker her på den egentlige u-landshjælp, men også på organisationerne for internationalt samarbejde, på alle former for kontakt og udveksling mellem mennesker for at fjerne modsætningerne.

Det, der i dag er brug for, er tillid, og hvornår så man det militære beredskab hjælpe til med at skabe tillid? Det er ikke i militær interesse at skabe tillid til den fjende, man har udpeget sig, for uden ham vil man ikke være i stand til at fastholde det ønskede beredskab. Derfor overdrives bevidst eller ubevidst risikoen, derfor ser vi den militære træghed over for afspændingsbestrebelse, og derved er det militære beredskab med til at skabe et klima, som er direkte krigsbefordrende.

Magtbalancen bygger i virkeligheden på samme primitive tankegang, som fordums blodhævn. Hvis de på den anden side gør noget, som generer os, så er NATOs raketter parat til at udslette deres byer med indhold af menneskeliv. Vi var harmfulde og med rette, da nazisterne tog gidsler; men hvad er storbyernes befolkning andet end gidsler i den store magtkamp, uanset om de befinder sig i den ene eller den anden af de militære pagter? Det er befolkningerne, der er bombemål og må undgælde, hvis dommen afsiges af de få personer, der i den givne situation bestemmer, om livet skal

fortsætte. Sammenlignet med dette bliver besparelser på nogle millioner på det danske militærbudget unægtelig en biting. Men der er dog alligevel en sammenhæng, for det militære beredskab trækker i den forkerte retning.

Det er afgørende, at vi indser, hvor inhuman gengældelsestanken er, og gør op med den og gør op med hele den voldsmentalitet, som fremmes både af militær uddannelse til det egentlige formål og i vor accept af metodernes berettigelse. Det er vel ikke helt tilfældigt, at det er inden for militære kredse, man finder den største forståelse for USAs fremfærd i Vietnam.

Det, der virkelig betyder noget, er, hvordan vi modstår voldsmentaliteten, hvordan vi bliver i stand til at klare os indbyrdes og klare de modsætninger, der kan opstå imellem os, uden voldsanvendelse, hvordan vi kan opbygge respekt for international ret, hvordan vi kan lære at agte hvert menneske som et medmenneske og ikke som et bombemål. Det er medmenneskelig forpligtethed i global betydning, det er højnelse af retfærd og menneskelig etik og ikke generalernes indsats, der skal give håb om en bedre verden.

Derfor er det trods alt også et lille skridt i den rigtige retning, hver gang vi kan fravriste det militære område midler til mere positiv anvendelse. Men det vil være et endnu større fremskridt, hvis vi ophørte med at tænke sikkerhedspolitik i snævre militære baner for i stedet at møde medmennesket i tillid og med vilje til samarbejde — og vi bør nok huske på, at vi ikke altid skal vente, at det er de andre, der først skal begynde.

Forsvarsministeren (*Ninn-Hansen*): Efter den debat, der har fundet sted efter min redegørelse, er jeg i stand til at takke ikke alene de tre ordførere for regeringspartierne, hr. Erik Kragh, hr. From og hr. Bilgrav-Nielsen, men også socialdemokratiets ordfører, som gik ind for regeringens forslag om besparelser på 125 mill. kr. i det kom-

[Forsvarsministeren.]

mende finansår. Disse 125 mill. kr. er, som det blev udtrykt af en af ordførerne, en egentlig besparelse, fordi beløbet ikke skal overvælttes på de næste budgetter. Jeg forstod også, at hr. Victor Gram og dermed socialdemokratiet havde den opfattelse, at det var fornuftigt, at disse budgetter måtte udgøre rammen om forsvarrets økonomiske virksomhed.

Disse fire partier har altså angivet en fælles opfattelse af forsvaret, af de økonomiske spørgsmål, vi har drøftet her, og dermed af vor udenrigspolitiske placering, som jeg synes er i klar fortsættelse af den politik, de fire partier i fællesskab har ført siden 1960.

Jeg er ikke på samme måde i stand til at takke de senere ordførere. Jeg vil dog gerne sige, at det selvfølgelig var en glæde for mig, når hr. Morten Lange syntes, at det var godt, vi fik debatten om forsvaret. Heri tror jeg han har ret. Det er fornuftigt en gang imellem her i folketinget at drøfte hele forsvarrets ordning og dets økonomiske rammer, men selvfølgelig også det, der skal være målet med et dansk forsvar. Det må være rigtigt og rimeligt at overveje, om man kan opfylde det på en bedre måde, om man skal revidere nogle af de gældende bestemmelser, eller enten det er i form af en lovgivning eller i form af andre aftaler.

Men når hr. Morten Lange derefter sagde, at han syntes, det var en sørgmodig debat, kan jeg ikke dele hans opfattelse. Der er selvfølgelig noget vist sørgmodigt i, at der er et så stærkt skel i folketinget, som viste sig i forskellen mellem de udtalelser, der fremkom fra de fire første ordførere, og dem, der fremkom fra de to sidste ordførere. Der er en klar, en meget stærk afvigelse i opfattelsen, og det kunne selvfølgelig være betænkeligt; men betænkelighederne bliver nu noget mindre, for regeringen i hvert fald, når det er 160 af tingets medlemmer, der går ind for den opfattelse, der er regeringens med hensyn til forsvarets fremtid, og kun ca. 15, der har den modsatte opfattelse.

Jeg forstod, at hr. Morten Lange mod slutningen af sin tale blev lidt mere optimistisk, og det kan selvfølgelig kun glæde mig. Jeg er dog ikke helt klar over, hvilket grundlag hr. Morten Lange havde for at

blive mere optimistisk, mens han talte. Jeg har også noteret hr. Morten Langes bemærkning om, at SF ikke vil påtage sig et regeringsansvar uden ændring af den forsvarspolitik, der bliver ført for tiden. Nu er det vel ikke så meget mig, der skal notere det, som statsministeren; men da det vel ikke har nogen særlig aktuel betydning, om hr. Morten Lange og hans parti vil påtage sig et regeringsansvar, må vi nøjes med at notere udtalelsen i margenen.

Der blev af hr. Morten Lange og hr. Kjær Rasmussen talt om hele vores NATO-politik, og hr. Erik Kragh var også meget inde på NATO-spørgsmålet. Jeg tror, det vil være rigtigt for ikke at gøre denne debat længere end nødvendigt at henskyde det meste af denne drøftelse til den udenrigspolitiske debat, som jeg har forstået man forbereder til afholdelse i løbet af kort tid.

Jeg skal dog besvare et enkelt konkret spørgsmål. Der blev spurgt, hvordan det forholder sig med hensyn til NATO-rapporten — jeg går ud fra, at der tænkes på den gråbog, der har været tale om. Jeg kan meddele, at den vil fremkomme i løbet af foråret; det vil altså blive ret snart, disse undersøgelser vedrørende NATOs virksomhed vil fremkomme i form af en rapport.

Såvel hr. Morten Lange som hr. Kjær Rasmussen fremsatte dagsordensforslag. Vedrørende hr. Kjær Rasmussens dagsordensforslag, der gik ud på, at man ønskede de størst mulige besparelser, skal jeg henvise til, at regeringen med tilslutning fra i hvert fald de 160 medlemmer, jeg nævnte før, kan forventes at gennemføre en betydelig besparelse i det kommende finansår, og at vi med hensyn til de fremtidige budgetter er indstillet på at intensivere rationaliseringen.

At stemme for hr. Morten Langes dagsordensforslag ville være forkert alene af den grund, at regeringen i den erklæring, hvormed den mødte folketinget, meddelte, at det var regeringens hensigt at gennemføre en samlet undersøgelse og vurdering af dansk sikkerhedspolitik under fuld hensyntagen til samtlige foreliggende forudsætninger. Når der foreligger en sådan regeringserklæring, ville det da være ganske urimeligt nu at tage positivt standpunkt til hr. Morten Langes dagsordensforslag.

[Forsvarsministeren.]

Der er også andre grunde til ikke at gøre det, og jeg må derfor sige, at regeringen ikke kan modtage noget af de to fremsatte dagsordensforslag.

De bemærkninger, ordførerne for de 3 regeringspartier kom med om rationalisering og om at undersøge en række spørgsmål, vil vi selvfølgelig interessere os for i forsvarsministeriet.

Det glædede mig, at hr. From udtalte sin anerkendelse af det samfundssind, som forsvarsstyrelsen har givet udtryk for i sin erklæring. Jeg er glad for, at hr. From ikke alene hæftede sig ved bemærkningen, men også, som han gjorde, forstod helt rigtigt at angive, hvilken vurdering man retfærdigvis måtte have af forsvarsstyrelsen efter denne udtalelse. Det er jo ikke altid, at embedsmænd, ansat inden for forsvaret, bliver bedømt på den rigtige måde, synes jeg, og netop derfor synes jeg, at det, hr. From sagde om det arbejde, der gøres af forsvarschefen og hans medarbejdere i forsvarsstyrelsen, bør understreges.

Vedrørende de andre punkter, der blev nævnt, vil jeg sige, at spørgsmålet om lønudgifterne vil vi selvfølgelig interessere os for i forbindelse med den rationalisering, jeg omtalte i min redegørelse. De 70 pct., der har været nævnt, falder alene på driftsbudgetterne, men også det kan være for meget.

Hr. From sagde, at han ikke syntes om udtrykket engangsforanstaltninger. Hertil vil jeg gerne sige, at der ikke i det udtryk lå noget som helst i retning af, at man ikke skulle rationalisere videre; det gav jeg også udtryk for. Jeg bekræftede også med andre ord, at det drejede sig om en engangsforanstaltning i forhold til finansåret 1968-69; det var altså ikke noget, der skulle overvæltes på de kommende finansår, og de 125 mill. kr. skulle heller ikke gå videre, således at budgetterne skulle stige med dette eller en del af dette beløb.

Der er rejst spørgsmål om civilundervisningen. Jeg kan sige, at jeg efter en drøftelse, der fandt sted i finansudvalget, har anmodet om, at der bliver foretaget en speciel undersøgelse af de værnepligtiges syn på civilundervisningen.

De spørgsmål, hr. Bilgrav-Nielsen nævnte om rationaliseringer, har jeg også bemær-

ket. Med hensyn til majorpuklen vil jeg gerne sige, at vi finder det rigtigt at formindske antallet ved at give mulighed for tidligere fratræden, og dette er sat i gang.

Om tjenestetidens længde skal jeg oplyse, at den undersøgelses- og forsøgsvirksomhed, der er sat i gang i ministeriet, ledes af forsvarrets pædagogiske råd. Jeg håber, at vi kan få undersøgelsen færdig i løbet af året, og den rapport, der kommer som resultat af undersøgelsen, vil så indgå i overvejelserne vedrørende tjenestetiden.

Med hensyn til de særlige forsøg med 8 måneders uddannelse, som er blevet gennemført ved 2 af hærens underafdelinger, vil jeg gerne sige, at vi ikke kan betragte dem som endelige forsøg. Men når rapporten om dem foreligger — det gør den ikke endnu — vil det gå videre til forsvarrets pædagogiske råd, der foranstalter den samlede undersøgelse.

Så har jeg tilbage blot et par enkelte bemærkninger til socialdemokratiets ordfører, hr. Victor Gram. Jeg skal ikke komme nærmere ind på spørgsmålet om fordelingen af de 125 mill. kr., når hr. Victor Gram meddeler, at han, selv om han kunne have visse indvendinger mod nogle af dem, ville acceptere dem og ikke fandt, at vi skulle tage en videregående diskussion om dette spørgsmål. Derfor vil jeg nøjes med at notere, at der er enighed om at gennemføre denne besparelse.

På grundlag af min henvisning til 1957 kunne man ikke bringe det spørgsmål, om forsvarsforliget eksisterede, ind i debatten. Jeg henviste alene til 1957 for at sammenholde de oplysninger, der blev givet dengang, med de detaljerede oplysninger, der er givet nu. Jeg tror dog, at hr. Victor Gram vil indrømme, at vi har givet langt, langt flere og dermed fyldstgørende oplysninger om besparelsen på de 125 mill. kr., end man gav i 1957.

Hr. Victor Gram var ængstelig for, at flyvevåbnets effektivitet skulle blive ramt af nedsættelsen af flyvevåbnets driftsbudget. Jeg må måske henvise til, hvad chefen for flyvevåbnet har udtalt om denne besparelse på 35 mill. kr. Han siger, at han ikke forventer, at nedsættelsen af budgettet vil få umiddelbare konsekvenser for flyvevåbnets effektivitet. Jeg synes, det her-

[Forsvarsministeren.]

igennem understreges, at der ikke er grund til at nære den ængstelse, som måske kunne fremgå af hr. Victor Grams bemærkninger.

Hr. Victor Gram udtalte også ængstelse for, at den anskaffelse af fly, der skal finde sted — navnlig hvis finansudvalget skulle mene, at det burde dreje sig om 2 eskadriller — ville ramme de andre værn. Vi har fået en rapport om sagen fra chefen for flyvevåbnet, og senere har vi på grundlag af denne rapport fået en udtalelse fra chefen for forsvarsstyrelsen, altså forsvarschefen, der med forsvarsstyrelsens tilslutning siger, at man også, hvis man ønsker det, går ind for anskaffelse af 2 eskadriller under den økonomiske forudsætning, der tidligere er angivet. Men så tilføjes det, at man gør det yderligere med indforståelse af den senere vedtagne reduktion på 45 mill. kr. af investeringsmidlerne i finansåret 1968-69. Så heller ikke på dette punkt skulle der være grund til nogen som helst ængstelse.

Jeg forstår ikke helt hr. Victor Grams bemærkning om, at selv om man kan anføre dette, skulle der alligevel være noget, der kunne angribe forsvarsordningen. Når socialdemokratiet kan stemme for de 125 mill. kr., går jeg da ud fra, at socialdemokratiet har taget det saglige hensyn, at denne besparelse ikke må gå ud over den effektivitet, man lægger vægt på. Jeg synes også, at det må berolige såvel hr. Victor Gram, hvis sagkundskab jeg selvfølgelig lægger stor vægt på, som os andre, at værnscheferne har deltaget i udformningen af de forslag til besparelser på driftsbudgetterne, som hr. Victor Gram er bekymret for, og ikke alene deltaget i det, men angivet, hvordan vi skulle gennemføre disse besparelser. Forsvarsministeriet har helt igennem fulgt værnschefernes forslag. Når det er tilfældet, synes jeg, det må være ganske klart, at vi har grundlag for at sige, at den stilling, regeringen her har taget, er taget i overensstemmelse med forsvarsforliget og inden for forsvarsforligets rammer. Dette kan da kun tilsige os at gå videre med arbejdet inden for forsvaret inden for disse givne rammer.

Ordføreren for forespørgerne (Victor Gram): Jeg beklager, hvis man har fået den opfattelse, at det, jeg arbejdede og talte for i denne forbindelse, var en forøgelse

af forsvarsbudgetterne. Det er en misforståelse. Det, jeg har talt for i denne forbindelse, har været et forsøg på at leve op til den ærlighed og hæderlighed, hvormed man må omfatte den forpligtelse, man påtager sig, når man går ind i et forlig. Det er det, der er tale om.

Når forsvarsministeren giver udtryk for, at det, der er sket nu, er i nøje overensstemmelse med forsvarsstyrelsen, som har anvist, på hvilke poster der skal spares, vil jeg blot dertil sige, at jeg også har så megen erfaring som minister, at jeg ved, at når man giver en politisk ordre til sine embedsmænd, så lystre de. Det er jo det, der er sket for forsvarsstyrelsens vedkommende: forsvarsstyrelsen har fået ordre til at spare 125 mill. kr., færdig. Eller har der været givet forsvarsstyrelsen anledning til at mene, at man godt kunne nøjes med f. eks. 100 eller 75 eller 50 mill. kr.? Nej, det var et ultimatum: „125 mill. kr., så må I selv finde ud af, hvor de skal spares.“ Det er den aktive medvirken, der i den forbindelse kan komme fra en kreds af loyale tjenestemænd osv., som er kommet. Men man kan ikke derefter skyde ansvaret over på tjenestemændene og sige: „Ja men det er forsvarsstyrelsen, der har fundet ud af, hvor der skal spares.“ Ansvaret er ministerens, det er regeringens.

Når jeg talte om effektivitet i denne forbindelse, var det i og for sig blot for at antyde den manglende logik, der ligger i chefen for flyvevåbnets udtalelser, eller skal vi sige motiveringer. Jeg fandt det mærkeligt, at man kan nedsætte antallet af fly, nedsætte antallet af flytimer, nedsætte det, man kalder pilotraten, og samtidig opretholde effektiviteten. Det går i hvert fald ud over min logik, og det kan heller ikke holde. Jeg forstår i og for sig meget godt, at chefen for flyvevåbnet vil sige: „All right, vi sparer 35 mill. kr. dér; så har jeg store udsigter til at kunne få 2 eskadriller nye fly, altså henved 50 nye fly i den kommende tid, og så overlever jeg jo nok det år.“ Men at det, der er sket, skulle betyde, at der ikke var tale om en nedsættelse af effektiviteten, er jo ikke rigtigt. Flyvevåbnets effektivitet må i den kommende tid på grund af alt dette her være ringere, end den er i øjeblikket, indtil det tidspunkt, da man får de nye fly.

Det, jeg gerne har villet med mit forsøg

[Victor Gram.]

på at få afklaret, hvad der egentlig er baggrunden for regeringens sparebestræbelser, har været at finde ud af, hvorvidt det er den form og de principper, forsvarsordningen og forsvarsforliget har været administreret efter igennem 8 år under dels socialdemokratisk-radikal ledelse, dels socialdemokratisk ledelse, men løbende godkendt af samtlige forligspartier, der er skiftet, så man nu anlægger et nyt principielt syn på, hvorledes forsvarsforliget skal administreres. Der er for mig ikke nogen som helst tvivl om, at der med det, der foretages nu, er tale om et skifte i den principielle vurdering af, hvad forsvarsforliget indeholder, og hvorledes det skal administreres. Det er dette skifte, jeg tager afstand fra. Hvis man fra regeringens side var kommet til os, den fjerde forligspartner, og havde sagt: „Forsvarsforliget trænger efter vor opfattelse til en nyvurdering, en revision“, så ville vi have været åbne for straks at gå i gang med en dybtgående revision — uanset at de 3 regeringspartier for halvandet år siden konfirmerede ordningen, og at det konservative folkepartis gruppe her i salen i sin bekræftelsesskrivelse gav udtryk for håbet om, at denne ordning nu ville vare mindst 5 år. Uden hensyn til det ville vi have været parat til at tage op på lige fod en grundig drøftelse af forsvarsforligets indhold, dets forudsætninger, dets muligheder og den tilpasning til fremtiden, som disse forhandlinger automatisk måtte give til resultat. Men det var det modsatte, der skete. Det, der skete, var, at de 3 regeringspartier proklamerede en besparelse på 125 mill. kr. — udtrykket „besparelse“ kan vi se stort på i denne forbindelse — og derefter sagde man, at det efter deres opfattelse var inden for forsvarsforliget. Så kunne vi godt få lov til at være med til at snakke om, på hvilke konti, på hvilke poster, disse 125 mill. kr. skulle være sparet.

Det afgørende for os i denne forbindelse har været at forsøge at skaffe klarhed igennem denne debat. Det er ikke rigtigt, som forsvarsministeren giver det udseende af, at man fra starten har givet finansudvalget fyldige oplysninger om, hvad besparelserne skulle gå ud på. Jeg må lige bemærke, at skrivelsen af 23. februar fra forsvarsministeriet til finansudvalget om

ændringsforslagene indeholdt de to poster, det drejede sig om, de 73 millioner på driftsbudgettet og de 52 millioner på investeringsbudgettet; men derefter hed det, at af tidsmæssige årsager havde det ikke været muligt at fordele nedsættelsen af budgettet på de 73 millioner på de enkelte konti. Beløbet søgtes derfor under ét og ville på tillægsbevillingslovsforslaget for 1968-69 blive fordelt på de relevante konti. Altså på det tillægsbevillingsforslag, der kommer til april om et år. Først ved en energisk rykken lykkedes det at få de oplysninger frem, som var nødvendige, for at man kunne danne sig en vis opfattelse af besparelsernes omfang, deres virkninger og karakter. Det har vi fået besked om i dag.

Herefter står så tilbage at prøve på at finde ud af, hvorledes denne ordning kommer til at virke i fremtiden. For mig at se betyder det, at der etableres en ny kurs i administrationen af forsvarsforliget — en ny kurs, som på en række områder utvivlsomt vil skabe større ustabilitet, end vi har oplevet tidligere. Det er ud fra denne opfattelse og ud fra en nøgtern vurdering af forsvarsforligets forudsætninger og grundlag, jeg rejser mine meget store tvivl om den påstand, som er hævdet fra flere sider, bl. a. af hr. Erik Kragh og hr. From, om, at det, der sker nu, er i nøje overensstemmelse med forsvarsforligets forudsætninger. Jeg ikke alene har mine store tvivl om det; jeg tror, at denne påstand ikke kan holde.

J. O. Krag: Jeg har først et par bemærkninger til den radikale ordfører, der var så venlig at have lagt mærke til, hvad jeg sagde i en tale i Folkets Hus i København i søndags. Jeg forstår, at den udtalelse, jeg kom med, med et mildt ord havde overrasket hr. Bilgrav-Nielsen, ja, nærmest forbløffet ham, for han havde bygget hele sit indlæg op på, at socialdemokratiet ville modsætte sig besparelsen på de 125 mill. kr. Han mente, at det var, hvad alle havde ventet, og han fandt, at vi da passende kunne give udtryk for, hvad vi ville, lidt før, så han ikke sad hele søndagen og arbejdede ud fra forkerte forudsætninger. Jeg beklager selvfølgelig, at hr. Bilgrav-Nielsen har spildt sin tid; men jeg tror nok, at han må vænne sig til, at i socialdemokratiet bestemmer vi selv, hvad vi mener, og hr. Bilgrav-Nielsens forvent-

[J. O. Krag.]

ninger kan ikke være afgørende for os, ikke engang vejledende. Men selvfølgelig kunne hr. Bilgrav-Nielsen have spurgt sig for; så havde han ikke løbet sig den støver i livet at bygge sit indlæg op på forkerte forudsætninger.

Ja men finder vi da ikke, at det er forargeligt, at der spares 125 mill. kr. på forsvaret? Nej, jeg kan forsikre for, at det finder vi ikke, og jeg kan tilføje, at vi er ikke engang særlig imponerede af denne besparelse.

Hvad er formålet for socialdemokratiet med at rejse denne forespørgselsdebat her i tinget? Ja, det er allerede fremgået med al klarhed af hr. Grams indlæg; det er at få klarhed, få klarhed over, hvad der skal spares i år, og hvad der i fortsættelse heraf skulle spares i de kommende finansår, samt at sammenholde klarhed over disse spørgsmål med den politik, det radikale venstre lagde op for vælgerne før valget og under valgkampen, og derefter spørge, om der er overensstemmelse. Er der overensstemmelse mellem det, det radikale venstre på dette område gik til valg på, og det, der nu gennemføres af den konservative forsvarsminister? Det må være rimeligt at stille det spørgsmål, og jeg synes, vi har fået klarhed.

Vi har fået den klarhed, at vel gennemføres der besparelser på forsvarsbudgettet, men det er begrænsede besparelser, begrænsede i beløb og meget stærkt begrænsede i tid. Hvis jeg har forstået forsvarsministerens, jeg synes i øvrigt klare redegørelse rigtigt, forholder det sig sådan, at man sparer 125 mill. kr. i førstkommande finansår. Man kan diskutere, om det er en reel besparelse. Jeg har indtryk af, at hr. Victor Gram kom til det resultat, at 25-30 mill. kr. var reel besparelse, resten var udskydelser af indkøb, anlæg, materielanskaffelser osv. Jeg har indtryk af, at forsvarsministeren ville sætte beløbet noget højere. Det er jeg ikke tilstrækkelig ekspert til at kunne gå ind i. Det, der er væsentligt for mig, det er, at der altså er tale om en meget begrænset besparelse, og at den kun gælder for ét finansår. Så snart finansåret 1968-69 er passeret, så snart vi skriver 1. april 1969, så er besparelserne slut, så spares der ikke en øre, så har det radikale venstre fået den betaling,

det radikale venstre skulle have for at gå ind i regeringen.

Der er tale om, så vidt jeg kan se, at forsvarsudgifterne i 1968-69 får størrelsen 2.185 mill. kr. — her har jeg trukket de 125 mill. kr. fra; jeg håber, min beregning er korrekt. I det næste finansår stiger de til 2.417 mill. kr., altså en stigning på 232 mill. kr.; så er det ikke radikalt spareår mere, så skal der ikke længere skæres ned på militærudgifterne, så er valgkampens goder og det, man kunne høste ved at gå ind i VKR-regeringen, overstået. Med ét spring går forsvarsudgifterne op fra 2.185 mill. kr. i 1968-69 til 2.417 mill. kr. i 1969-70, altså med 232 mill. kr.

Går vi så videre frem til 1970-71, regner man dér med en stigning til 2.460 mill. kr. i forsvarsudgifterne. I forhold til 1968-69 er det en stigning på 275 mill. kr.; så er det radikale forsvarsspareår virkelig for alvor overstået, og så følger man de budgetter og den stigning i militærudgifterne, som forsvarsministeren jo også med en vis tilfredshed lagde op her.

Det var jo ikke en angrende konservativ forsvarsminister, vi så; det var vel en konservativ forsvarsminister, der følte, at vel havde han måttet betale en sum — den del af de 125 mill. kr., der er reelle besparelser, hvad enten det nu er af størrelsesordenen 25 mill. kr. eller af størrelsesordenen 50 mill. kr. — men når det var overstået, så fik han sine konservative forsvarsmål tilgodeset.

Var det det, vælgerne ventede af at stemme radikalt? Jeg vil betvivle det. Jeg vil tro, man havde fået det indtryk, at der ikke blot var tale om en såre begrænset besparelse for et enkelt finansår, men at det var noget, det radikale venstre ville føre videre fra år til år; sådan måtte man opfatte det, når man hørte de fortrinlige radikale fortalere i radio og fjernsyn og på møder landet over. Sådan tror jeg mange har forstået det, og de, der har stemt radikalt af den grund, vil altså tilsvarende stærkt blive skuffet fra 1. april 1969; så sker der ingen besparelser mere, så sker der kraftige stigninger i forsvarsudgifterne.

Man har under denne debat brugt mange og fine ord om to forhold. Man er gang på gang vendt tilbage til, at det var en histo-

[J. O. Krag.]

risk begivenhed — som citatet fra Poul Hansen gik ud på — da vi fik forsvarsforliget i 1960. Det betød, at forsvaret skulle ikke længere være politisk katebald her i landet, der skulle være ro om forsvaret, som det bliver sagt, der skulle ikke længere være kiv og strid om forsvaret osv. Ja, det lyder jo overordentlig smukt og burde vel være noget, vi alle prøvede at efterleve, i hvert fald alle fire partier, der var med i forsvarsforliget. Men har man efterlevet det? Er det ikke at bruge meget store og fine ord om noget, der i virkeligheden ikke er blevet efterlevet? Har det radikale venstre efterlevet det? Har det radikale venstre ikke benyttet sig af den nationale fredstilstand, der var erklæret på dette område, og som de tre andre partier overholdt, til at lade den stille propaganda gå sin gang i og for sig imod det, der måtte være forsvarsforligets moral? Det er den fornemmelse, jeg har. Jeg har også den fornemmelse, at venstre og konservative måske har tolereret dette temmelig langt.

Man kan spørge: hvilken konklusion vil socialdemokratiet drage af dette? Det er klart, at det må vi drage en konklusion af. Vi kan ikke have kaldt på denne debat, og vi kan ikke have opnået den klarhed, der nu er kommet frem, og så bare sige: nå! Der må drages en konklusion. Jeg mener, at vi må drage den konklusion for vort vedkommende, at vi i forhold til forsvarsforliget i fremtiden vil være stillet lige så frit, som det radikale venstre har praktiseret sin holdning til forsvarsforliget i den nærmest foregående tid. Det vil sige, at vi over for de forsvarsudgifter, regeringen — og det må vel blive den samlede regering, må jeg gå ud fra — kommer med, vil søge saglige besparelsesmuligheder i samme ånd, hvori man her er ved at gennemføre dem, i samme fortolkningsmåde i forhold til forsvarsforliget, som regeringspartierne netop er i færd med at anvende. Jeg håber, det står helt klart.

En anden tankegang, som flere talere har været inde på, og som i virkeligheden jo også rummes i forsvarsforliget, er den, at dette forlig skal ikke være en cementeret enhed, der står fast én gang for alle. Vi skal, som det lød i alle disse smukke citater, have et åbent sind over for udviklingens lov,

over for forandringens muligheder, hvis en udvikling fortsætter, der tyder på større europæisk afspænding, forhåbentlig også engang — det må vi vist alle erkende ikke er tilfældet endnu — større international afspænding, og i fortsættelse heraf for det europæiske områdes vedkommende en europæisk sikkerhedskonference, der kan løse en række europæiske problemer og skabe større tryghed på vores kontinent, plus en international udvikling, der kan føre til begrænsninger i oprustningen, der kan føre til, at de enkelte suveræne stater og områder påtager sig forpligtelser til at begrænse deres forsvarsberedskab, begrænse den videre udvikling af atomvåben osv.

I følget af en sådan udvikling — og det er fremgået af, hvad der er sagt af talere fra praktisk talt alle partier — må man også overveje, om den danske forsvarsordning er forældet, om man skal prøve at finde en ny forsvarsordning, der bedre svarer til aktuelle internationale forhold, hvor styrkemål og rammer bedre svarer til det faktiske indhold, og som vel skal sigte imod det forsvar, der under disse forudsætninger vil være tilstrækkeligt og realistisk.

Vi er tilbøjelige til fra oppositionens side at lægge en del vægt på det, der hedder regeringsaftalens 45 punkter. Jeg ved godt, at det foreløbig kun er en hypotese, at der eksisterer en sådan regeringsaftale. Det er dog så meget indrømmet, at statsministeren har erkendt, at der eksisterer, om ikke en regeringsaftale, så i hvert fald et referat af de forhandlinger, der er ført mellem regeringspartierne. Om dette referat er identisk med det, der har stået i Jyllands-Posten, kan vi ikke vide, for regeringen er ikke rykket ud med det endnu; jeg føler mig overbevist om, at det kommer. Men så længe vi ikke har det rigtige referat, må vi jo holde os til det nærmeste, vi kan komme det, det, der har stået i Jyllands-Posten, og her har jeg bemærket, at der i punkt 3, 1. stykke — jeg går ud fra, at regeringsmedlemmerne selv har en kopi, måske endda originalen — står:

„Regeringen agter at søge forhandling med forsvarsforligets parter for at drøfte en eventuel ændring af forsvarsforliget.“

Hvis dette er et autentisk referat, så kunne jeg godt lide at vide, hvilke tanker der ligger bag dette. Hvad er det for en

[J. O. Krag.]

ændring af forsvarsforliget, regeringen har været inde på? Er det noget i retning af det, jeg lige har berørt? I så fald vil vi imødesee disse forhandlinger eller i hvert fald regeringens udspil til dem med den allerstørste interesse.

Forsvarsministeren (Ninn-Hansen): Hr. Victor Gram fremsatte før en bemærkning, hvori indgik over for mig noget om at skyde ansvaret fra sig. Den bemærkning synes jeg ikke hr. Victor Gram burde have fremsat. Der kan ikke på nogen måde udledes af det, jeg har sagt her i dag, eller af det, jeg sagde i finansudvalget, at jeg forsøger at skyde noget som helst ansvar fra mig. Jeg har hele tiden sagt — også da jeg blev spurgt om det i finansudvalget — at det var regeringens forslag og regeringens ansvar med hensyn til denne besparelse på 125 mill. kr. Når hr. Victor Gram så yderligere siger, at jeg gav en ordre til forsvarsstyrelsen, vil jeg gerne sige: jeg giver ingen ordrer; jeg giver ingen ordrer hverken til forsvarsstyrelsen eller nogen andre. Jeg anmodede forsvarsstyrelsen om et medarbejderskab. Det fik jeg, det er jeg taknemlig for, og da hr. Victor Gram jo lige så godt som jeg og igennem længere tid kender forsvarschefen og andre medlemmer af forsvarsstyrelsen, ved han jo også, at det er gode medarbejdere. Men det var ikke mig, der deltog i udformningen af forsvarsstyrelsens skrivelse, som vi har omtalt. Forsvarsstyrelsens medlemmer er af så høj karat, at den selv kan udforme sine skrivelser. Men ansvaret, det er regeringens, det er fuldstændig rigtigt. Men jeg går ud fra, at det for alle, der er interesseret i, hvordan forsvaret er, og hvordan man fastholder forsvarsloven og forsvarsordningerne, må betyde noget, om indstillingen kommer fra en sagkyndig kreds, som værnscheferne er, og det gjorde den.

Jeg forstod da også på hr. J. O. Krag's senere bemærkninger, at der er ikke nogen saglige betænkeligheder ved de 125 mill. kr. Hr. J. O. Krag kunne have indvendinger imod de 125 mill. kr., ønskede mere af det, man kalder egentlige besparelser, og færre udskydelser; men jeg forstod, at hr. J. O. Krag var tilfreds med, at det er egentlige besparelser i den forstand, at man ikke lægger dem oven på de næste budgetter, og

at hr. J. O. Krag i øvrigt ikke havde betænkeligheder ved denne besparelse for finansåret 1968-69.

Derimod forstod jeg, at hr. J. O. Krag havde den opfattelse, at der — i hvert fald i forhold til valgkampagnen, sådan forstod jeg det — kunne være noget forkert i, at disse besparelser ikke skulle videreføres de følgende år. Jeg gør opmærksom på min udtalelse om, at regeringen og jeg altså som forsvarsminister vil forsøge at gennemføre en rationalisering og intensivere den, og jeg har også talt om besparelser i den forbindelse. Men det er vel for så vidt ikke det afgørende. Det afgørende er vel egentlig, at hr. J. O. Krag accepterer de 125 mill. kr. for finansåret 1968-69, men undrer sig over, at regeringen så kan acceptere, sådan forstod jeg det, rammerne for de næste budgetår.

Jeg synes dog, der er grund til at gøre opmærksom på, at de to budgetter, vi godkender som regeringens plan, det er jo de to budgetter, der er udformet af hr. Victor Gram i den regering, hvori hr. J. O. Krag var statsminister, og det er lidt svært, lidt vanskeligt for os andre at forstå, at det er noget, man kan bebrejde regeringen, at vi godkender disse planer, disse budgetter og disse overslag som en fornuftig planlægning af de kommende forsvarsudgifter. Det er det, vi har gjort, og jeg takker selvfølgelig hr. J. O. Krag, fordi han mener, at de udtalelser, jeg fremsatte herom, var klare.

Tilbage bliver så det spørgsmål, som hr. J. O. Krag rejste gang på gang: hvad vælgerne ventede. Hr. J. O. Krag spurgte jo specielt, hvad vælgerne ventede, når de stemte radikalt. Jeg kan ikke besvare det, jeg har aldrig prøvet det, så alene af den grund er det jo en umulighed at gøre det; jeg skal alene holde mig til disse rent saglige overvejelser vedrørende forsvarsbudgettet, altså både for det kommende finansår og dem, der kommer bagefter, hvor vi altså er enige om besparelsen, og hvor denne regering som plan for det kommende arbejde fremlægger de budgetter, som er udformet af den tidligere regering.

Morten Lange: Det kniber med afklaringsprocessen i denne debat, men det er dog vistnok blevet nogenlunde klart, at de 125 mill. kr. repræsenterer en realbesparelse

[Morten Lange.]

på et eller andet tal, som er tocifret og nede i den nederste ende af tabellen, og det vil altså med andre ord sige, at indgangspengene er lave, som jeg antydede det.

Når hr. forsvarsministeren var så uforstående over for mit lille optimistiske opslag, så er det måske nødvendigt for mig nu at understrege over for ham, at selv en sådan nedskæring naturligvis er fremmed for de konservative, og jeg håber, den vil være et godt varsel for fremtiden.

Men jeg synes, at hvad der står meget klart, det er, at de radikale kan ikke have en tilsvarende grund til at glæde sig, for deres indgangspris er meget, meget lavt noteret. Og yderligere — og det er det, jeg synes vi må se at få en klaring på inden ret længe — er der for mig ingen tvivl om, at det, som vi nu altså erfarer, nemlig at den tidligere forsvarsministers budgetter åbenbart fremsættes uændret af regeringen, gør det helt klart, at den radikale spare-sæson er ovre; jeg tror endda nærmest, efter hvad vi har hørt, at det tyder værre, for denne idé med, at man skal kunne putte en hel eskadron jetjagere ind i disse budgetter ud over, hvad der var forudset, det tyder på, at der er indbygget hævelse i den militære bolledej, så jeg tror, at der er alvorlig grund til at se med skepsis på, hvorledes udviklingen vil blive fremover.

Derfor tror jeg, man bliver nødt til at benytte denne optakt, denne ganske lille, bitte lysning, til at trække det andet motiv, der har optimistisk valør, ind i billedet, nemlig hr. Victor Grams og også hr. J. O. Krag's håb om en ny forsvarsordning på et lavere plan — økonomisk lavere plan, går jeg ud fra det fortrinsvis skulle være; jeg håber, det vil blive en realitet, og jeg tror, det bliver meget nødvendigt, hvis ikke vi skal komme ud for en yderligere stigning i de militære budgetter, som jeg synes vil være en overordentlig beklagelig udgang på et valg, som havde én karakter mere end noget andet, nemlig at det radikale venstre fik en stor fremgang, og formodentlig fordi

de ville spare på militæret. Jeg håber, der bliver realiteter i det. Jeg beder om, at forligspartnerne virkelig alvorligt vil overveje, om det ikke er på tide at opsige det forlig, som man nu har hængt på så længe, som aldeles ikke svarer til omstændighederne, og som i højeste grad trænger til en fornyelse, inden man risikerer, at forsvarsudgifterne bare stiger i en eller anden ukontrolleret takt. Hvis det kan blive udgangen, så er det godt. Som tingene er i øjeblikket, hænger forsvarsforliget i en mystisk, uafklaret status; det er halvopsagt og halvtiltrådt. Jeg håber, denne sag må klares meget hurtigt, og jeg håber, den må klares i den rigtige retning, sådan at den ganske lille lysning, vi ser her, får en virkelig effektiv fortsættelse.

Hvad angår den af hr. Kjær Rasmussen foreslåede dagsorden, så er jeg ganske enig i dens operative paragraf; men hr. Kjær Rasmussen har været endnu uheldigere, end jeg var i formuleringen af min, idet der er realiteter i den dagsorden, som jeg mener bestemt er alt for uansvarlige og optimistiske. Jeg er ude af stand til at notere, at regeringen tilsigter den størst mulige begrænsning af statens udgifter; noget sådant vil jeg bestemt ikke skyde forsvarsministeren i skoene.

Erik Kragh: For en ordens skyld vil jeg indledningsvis sige, at jeg på den konservative folketingsgruppes vegne må afvise de to dagsordener, der er foreslået.

Dernæst vil jeg gerne sige, at jeg, selv om jeg nok kunne føle mig fristet dertil, ikke vil indlade mig i en større diskussion om hele det storpolitiske billede. Jeg vil følge forsvarsministerens henstilling om at vente dermed til en senere lejlighed. Således som problemerne bliver fremlagt af hr. Morten Lange, er det jo de gammelkendte toner fra socialistisk folkeparti, og hvis denne politik blev gennemført, ville det befordre ganske ensidige interesser, som i hvert tilfælde ikke ville være danske.

Jeg må have lov til at sige én eneste ting

[Erik Kragh.]

— jeg skal ikke forlænge debatten med mere end nogle få minutter — i anledning af hr. J. O. Krags udtalelse, som jeg fuldstændig tiltræder, om, at det er klart, at hvis situationen ændrer sig fuldstændig, hvis vi får en konference om en europæisk sikkerhedsordning, hvis vi når frem til en form for nedrustning af Europa, d. v. s. borttrækning af fremmede tropper fra Vest- og Østtyskland osv., ja, så er der skabt et helt nyt grundlag for dansk forsvar. Men jeg fik rigtignok af et par andre ordførere det indtryk, at man måske mente, at afspændingen allerede nu skulle være skredet så langt frem, at der var et grundlag for at tage vores forsvarspolitik op til revision. Det tror jeg rigtignok i meget høj grad er ønsketænkning; jeg skal reservere mine argumenter i noget større udstrækning til den udenrigspolitiske debat.

Men jeg vil gerne have lov til ganske kort at sige, at afspændingens indhold, hvis man ser realistisk på den, jo i virkeligheden er — hvad skal man sige — anerkendelsen i Washington og Kreml af, at en kernevåbenkrig ville være en katastrofe for Europa og Nordamerika, og at en kernevåbenkrig derfor må hindres, og desuden består afspændingen i de overenskomster, der har kunnet træffes mellem De Forenede Stater og Sovjetunionen, og de har kunnet træffes for prøvestop aftalen og for en aftale om spredning af kernevåben og forskellige andre ting. Men man må jo lægge mærke til, at de steder, hvor disse aftaler har kunnet træffes, det er steder, hvor De Forenede Stater og Sovjetunionen har fælles interesser. Alle de steder, hvor Sovjetunionen og De Forenede Stater ikke har fælles interesser, er der ikke kommet nogen afspændingstegn. Der er desværre heller ikke i afspændingspolitikken noget tegn på fra sovjetrussisk side, at man vil stoppe den oprustning, man er i gang med. På så at sige alle militære områder opruster Sovjetunionen og har gjort det i de sidste to år. Derfor er den balance, der findes, nødvendig for at holde freden, og derfor er afspændingen vel til syvende og sidst, bortset fra de realiteter, jeg har nævnt, et andet ord for balance og stabilitet, en balance og stabilitet, der ville forsvinde, hvis vi ikke havde det vestlige forsvarssystem.

Må jeg have lov til vedrørende hele det danske forsvarsproblem til slut at nævne, at jeg fik i sidste uge et brev fra en ven, jeg har i det norske storting, og han skrev: vi følger med uro debatten om forsvaret i Danmark, for Danmarks forsvar er også Norges forsvar.

Bilgrav-Nielsen: Jeg skal ikke gøre mange bemærkninger, blot en enkelt til den tidligere statsminister. Jeg forstår, at det er meget interessant at fundere over, hvorvidt vi nu har fået de besparelser, som vi havde lovet vælgerne. Det var sådan, at vi lovede, eller rettere sagt: vi sagde, at skulle der spares, så mente vi, at der kunne spares omkring 150 mill. kr., og det blev altså til 125 mill. kr. Det synes jeg vi kan være vældig godt tilfreds med foreløbig.

Derefter blev det fremhævet, at der ikke er ret meget i disse besparelser, for de går jo ikke igen i de kommende års budgetter. Det, vi talte om, også under valgkampen, det var, at i det saneringsprogram, som måtte komme fra regeringen, måtte der indgå sådanne besparelser på budgettet for i år; det er jo det kommende år, saneringsprogrammet omhandler. Må jeg sige med hensyn til de kommende års militærbudgetter, at jeg synes, forsvarsministeren har redegjort for, at der også på disse vil blive gjort bestræbelser på at nå til besparelser.

Så siger hr. J. O. Krag, at socialdemokratiet ikke vil tage ved lære af mig og gøre sig klart forud for en forespørgselsdebat, hvad den skal indeholde. Det kan jeg selvfølgelig kun beklage, men jeg bemærkede da, at socialdemokratiet her i dag havde to ordførere; jeg ved ikke, om der ligger noget i det.

Hr. J. O. Krag siger, at de radikales stilling til forsvarsforliget siden 1960 havde været noget ulden, eller noget i den retning, og han sluttede med at erklære, at for fremtiden ville socialdemokratiets stilling være den, der hidtil havde været det radikale venstres. Jeg tror, man heraf forstår, at der er vældig klarhed i socialdemokratiets forsvarspolitik.

Kjær Rasmussen: Jeg må jo sige, at det var med stor forventning, jeg gik til denne debat, den debat, som er foranlediget af

[Kjær Rasmussen.]

socialdemokratiet, og jeg ville jo da også synes, det måtte være rimeligt at sige, at hr. Victor Gram spillede godt op, idet han sagde, at nu var vi i gang med en ny udhuling af forsvarsforliget, og der kunne ikke være nogen rimelighed i at have en falsk forsvarsordning, og den ville blive alt for lidt effektiv. Det, man derefter ventede på, var jo, at den tidligere forsvarsminister så ville have slået i bordet heroppe og sagt: nu opsiges vi det forlig! Og jeg kan da ikke helt frigøre mig for at være noget enig med hr. Bilgrav-Nielsen, når han tidligere på dagen var inde på, at socialdemokratiet er noget ude af svømme i denne sag, for jeg erindrer mig fra den 11. marts, at hr. Victor Gram har sagt til dagbladene, at det er regeringspartierne, som har brudt forliget. Det kunne sådan set godt spille op til, at man nu i dag havde foretaget sig et eller andet alvorligt. Det har man altså ikke gjort; det eneste, der skulle siges, var, at V, K og R så sandelig burde holde indgåede forlig. Men det kunne man jo sådan set have skrevet i Aktuelt eller et andet udmærket blad.

Jeg kan ikke lade være med at komme med en enkelt bemærkning til hr. From, fordi den udtalelse, han kom med om, at Danmark ikke skulle tages på sengen igen, i og for sig er meget karakteristisk for hele NATO-filosofien. Det blev begrundet med, at to verdenskrige blev startet, fordi Tyskland var stærkt og aggressivt, og denne historiske viden fører man så uden videre over på Sovjetunionen. Det mener jeg altså ikke man kan gøre, fordi de historiske forudsætninger jo nu engang er lidt anderledes. Så måtte man jo også have med, at det jo sådan set var vikingerne, der startede i sin tid med at gøre indfald, Karl den XII fulgte efter; så kom Napóleon, så kom tyskerne under den første verdenskrig, så kom interventionskrigene og endelig Hitler under den anden verdenskrig.

Men altså lige til klargøring af, at der kan være en vis begrundelse for, at Sovjetunionen kan føle en frygt for, hvad der måtte ske i Vesteuropa. Jeg må beklageligvis konstatere, at jeg ikke fik noget svar fra forsvarsministeren vedrørende NATO-krisepLANERNE. Jeg forstod på forsvarsministeren, at han meget gerne ville vente til den uden-

rigspolitiske debat. Jeg vil meget gerne have et svar fra forsvarsministeren nu på, om vi har disse NATO-krisepLANER her i Danmark i lighed med dem, vi har set i funktion i Grækenland og i Italien, og som vi også ved at Norge har.

Jeg stillede de radikale det spørgsmål, om de 125 mill. kr. var en engangsforestilling. Jeg forstod på hr. Bilgrav-Nielsen, at disse 125 mill. kr. ikke skulle gå igen. For vores part må jeg nu da sige, at det var et af de spøgelse, vi meget gerne havde set gå igen. Men jeg fik ikke nogen besked fra de radikale om, hvorvidt man var enig i målet 400 mill. kr. fremover om året på materielanskaffelserne. Så vidt jeg hørte, blev der altså ikke svaret på det, men jeg vil gerne have en enkelt bemærkning om det.

Vedrørende dagsordensforslagene — der er som bekendt stillet to — tror jeg, det vil blive meget svært at få det forslag, som er stillet af hr. Morten Lange, vedtaget, ud fra den betragtning at de indblandede partier jo ikke vil vide af det. Jeg mener, vores dagsordensforslag er betydelig klarere. Alle har råbt op om, at de ville have besparelser, og især i valgkampen naturligvis. Her er muligheden for at komme i gang med disse så meget ønskede besparelser.

(Kort bemærkning).

Aksel Larsen: Jeg skal erkende, at hvis man anvender almindelig logik, skulle der være større chancer for vedtagelse af hr. Kjær Rasmussens dagsordensforslag, end hvad angår hr. Morten Langes. Hr. Kjær Rasmussens dagsordensforslag er i almindelighed en anmodning om at få militæruDgifterne skåret ned, og så er det en tillids-erklæring til denne regering: vi har tillid til denne regering, den tilsigter virkelig at skære ned. Det kan jo godt være, at der er chance for, at regeringspartierne vil stemme for dette, de har jo før stemt sammen med hr. Kjær Rasmussen, så det er jo ikke noget uvant; men jeg tvivler alligevel.

I øvrigt kom jeg for at sige til hr. Bilgrav-Nielsen: jeg har forstået hr. Bilgrav-Nielsen sådan, at når de radikale før valget blev udskrevet og under valgkampen agiterede for militærbesparelser og forklarede, at det var så let at skære militæruDgifterne ned med 200 mill. kr. — det er jo et tal, stats-

[Aksel Larsen.]

ministeren har opfundet — så var det udelukkende med henblik på den økeblikkelige vanskelige situation, det var for at gøre noget, der kunne hjælpe til den øjeblikkelige sanering, det skulle altså ikke være varige nedskæringer eller besparelser. Sådan forstod jeg hr. Bilgrav-Nielsen; jeg håber, jeg har forstået det rigtigt.

Således foranlediget må jeg gøre opmærksom på, at vi, der har hørt statsministeren tale som det radikale venstres ordfører her i folketinget i november og december, vi ved, at han manuducerede os og forklarede, at 200 mill. kr. minsandten kunne spares, uden at man antastede forsvarsforliget, for, sagde han, 70 pct. af militærbudgettet består af lønudgifter, og det er da ganske klart, at så kan der spares ganske betydelige beløb. Der var ikke tale om, at det skulle være en engangsforestilling, noget, der kun skulle ske i finansåret 1968-69; nej, det var virkelig varige besparelser, man dengang talte for, og det gik han ud og fortalte vælgerne under valgkampen. Hvis de har stemt på det radikale venstre under disse forudsætninger, ja, så har de altså beklægteligt nok taget fejl.

(Kort bemærkning).

Kjær Rasmussen: Det er til oplysning for hr. Aksel Larsen, der næsten vil påstå, at dette vort dagsordensforslag giver udtryk for tillid til regeringen. Må jeg lige gøre hr. Aksel Larsen opmærksom på, at der står:

„Idet folketinget har noteret . . .“, og det turde være noget ganske andet.

Kai Moltke: Folketinget er jo nu og da udsat for mærkelige lignelser; jeg skal ikke gå i enkeltheder, men jeg vil dog lige sige, at hvordan man rationaliserer en museklat i regnvej, er dog vist en af de ting, tinget kræver en fornuftig forklaring på — det var jo hr. Morten Langes fremstilling af det, som foregik i øjeblikket.

Dernæst må jeg sige, at man jo i og for sig havde ventet, at det var fra socialdemokratiets side, der ville blive stillet dagsordensforslag her, for den tidligere forsvarsminister har jo vitterlig sagt, at han betragtede forsvarsforliget som brudt af de borgerlige partier. Konsekvensen måtte vel være en

klar erklæring om, at man har frigjort sig for dette forlig. Nu sagde den tidligere statsminister, at socialdemokratiet følte sig nøjagtig lige så frit stillet som de radikale. Det er jo ærlig talt en smule tågetale. Har den tidligere statsminister indtryk af, at de radikale her i tinget er særlig frit stillet i militærspørgsmålet lige akkurat i øjeblikket? Det er den slags erklæringer, som i og for sig ikke maner til optimisme.

Derimod hørte jeg med glæde, at den forhenværende statsminister her udtalte, at han ingen betænkelighed havde ved de reduktioner på 125 mill. kr., som nu gennemføres på dette års eller det kommende års budget. Her har vi allerede noget væsentligt og epokegørende nyt. Da vi efter devalueringen forhandlede med den samme forhenværende statsminister, præsterede man en erklæring fra forsvarsministeren om, at hvis tallet 50 mill. kr.s begrænsning blev overskredet, ville det betyde et åbent brud på hele forsvarsforliget og dets forudsætninger. Ja men det er da virkelig mærkværdigt. I dag accepterer man 125 mill. kr., fordi vi i mellemtiden har haft et valg, og før valget var 50 mill. kr.s nedskæring det højeste, man kunne indlade sig på. Er vi nu ikke lidt for nær ved farcen i denne indre kappestrid mellem socialdemokratiet og dets partnere i forsvarsforliget?

Og så tallene med hensyn til fremtidens udgifter. Jeg bryder mig ikke om at være indiskret på nogen måde, og der blev jo ikke truffet nogen militære aftaler under skatteforligsforhandlingerne i foråret forrige år; men der var dog vist en erklæring, afgivet af hr. minister Victor Gram, om, at man for de kommende 3 år, efter at man havde passeret finansåret 1967-68, forudså en stigning i de militære budgetter frem til 1970-71 til 2,3 milliarder kr., og hertil skulle så selvfølgelig lægges en pristalsregulering. I mellemtiden har vi haft en devaluering på 8 pct., jeg tror heller ikke, vi er blevet fri for visse prisstigninger, så jeg kan ærlig talt ikke sige, hvilke talstørrelser der her skiller de to regeringer, som nu har skiftedes her i tinget. Hvis man må fortolke socialdemokratiets holdning sådan, at man har forladt 50 mill. kr.s grænsen, og hvis man endvidere må notere den tidligere statsministers krav på sidestilling med de radikale her i tinget, så tror jeg, man skulle gå i gang med realitets-

[Kai Moltke.]

forhandlinger om, hvorvidt dette forældede forsvarsforlig ikke skulle sættes på dagsordenen og forhandles ikke alene mellem partierne, men også her i tinget, for at man kunne nå frem til en tilstand af sund fornuft.

Victor Gram: Jeg beklager, at jeg kom til at bruge den militære terminologi, da jeg henvendte mig til forsvarsministeren — jeg regnede med, at han allerede havde vænnet sig til den — nemlig da jeg talte om ordrer. Se, vi kunne også anvende et andet sprog og sige, at man — sådan har forsvarsministeren sikkert gjort det — har indkaldt forsvarsstyrelsen og talt pænt til den — som vi andre også har gjort — og sagt, at det bliver desværre nødvendigt for os at spare så og så mange millioner kroner, og hvorledes vil de herrer fordele en besparelse af dette omfang? Det må være den form, der er anvendt, eftersom der i den skrivelse, jeg har citeret tidligere, fra forsvarsstyrelsen af 26. februar 1968 står, at man — altså forsvarsstyrelsen — erkender, at det er nødvendigt at spare på de under forsvarsministeriet hørende budgetter, og har taget den besluttede — jeg understreger: den besluttede — spareplan til efterretning. Det er regeringen, der har foretaget beslutningen, og det er denne beslutning, der er forelagt forsvarsstyrelsen, og forsvarsstyrelsen har naturligvis ikke haft anden mulighed end at acceptere denne beslutning som udgangspunkt og derefter stille forslag inden for det beløb, der har været tale om.

Det, jeg ironiserede en lille smule over i denne forbindelse, var, at flere af talerne her i dag ligesom bestandig skulle fremhæve forsvarsstyrelsens udtalelser som noget i retning af: her kan I se, forsvarsstyrelsen er helt enig med regeringen i, at det kan udmærket lade sig gøre at spare i et omfang som dette. Jeg tror nok, at man må erkende, at her har man, skal vi sige svaret pænt, accepteret en henstilling, som ingen, i hvert fald ikke militære, kunne være i tvivl om var en ordre.

Hr. Kjær Rasmussen spurgte, om besparelserne på forsvarsbudgettet, således som de er stillet op, ikke kunne give os anledning til at tage det endelige skridt at opsigte forsvarsforliget. Det, jeg har givet udtryk for i denne forbindelse — og det er den opfattelse, jeg

stadig væk har — er, at den handling, regeringen har foretaget, og de former, hvorunder regeringen har foretaget denne handling, må påvirke den forpligtelse, jeg personlig hidtil har følt over for forsvarsforliget.

J. O. Krag: Forsvarsministeren mente, at jeg havde bebrejdet ham de budgettal, han har lagt frem for 1969-70 og 1970-71; det må da vist være en misforståelse. Jeg har vist egentlig ikke bebrejdet forsvarsministeren noget. Nej, jeg konstaterede, hvilke stigninger de indeholdt. For at det ikke skal misforstås, skal jeg da gentage denne konstatering. Jeg konstaterer, at den 1. april 1969 så er spareåret forbi, og så sker der en stigning i forsvarsbudgettet fra 2.185 mill. kr. til 2.417 mill. kr., altså med 232 mill. kr. Det, jeg i den forbindelse gav udtryk for undren over, er, at dette uden videre var accepteret af de radikale som værende i overensstemmelse med deres politik. Og jeg konstaterer endvidere, at i det næstfølgende finansår, 1970-71, er tallet steget til 2.460 mill. kr., altså i forhold til det førstkommande finansår en stigning på 275 mill. kr.

Hertil kommer så alt det mystiske med de to eskadriller, som jeg ikke synes vi har fået helt klargjort i dag, men dér må vi jo se, hvordan det kommer til at forløbe. Men jeg opfatter det sådan, at der nok kommer noget oven i, når eskadrillerne skal betales. Det har det radikale venstre altså uden videre accepteret.

Så siger hr. Bilgrav-Nielsen, at det er jo helt rimeligt, for det var kun ét år, der skulle spares på forsvaret. Jeg lagde mærke til, at da hr. Bilgrav-Nielsen skulle forsvare den radikale politik, begyndte han med at sige: det, vi lovede. Man så greb han sig i det og ændrede det til: det, vi sagde. Og jeg forstår godt den lille nuance. Det skulle altså have været, at blot der kunne spares i det førstkommande finansår, var man godt tilfreds; og selv om man har været oppe på 200 mill. kr., så var man dér godt tilfreds med de 125 mill. kr., til trods for at kun en del af dem er reelle besparelser. Det var det, man havde sagt. Mon virkelig, mon virkelig? Har en eneste radikal taler mon i denne valgkamp forklaret, at besparelserne var begrænsede til finansåret 1968-69, men så snart vi passerede 1. april 1969, så gjaldt

[J. O. Krag.]

det ikke mere? Jeg tvivler virkelig på det. Jeg tror ikke, den fortolkning af det, de radikale sagde, holder. Så vil jeg råde hr. Bilgrav-Nielsen til at lægge mærke til, hvad der bliver sagt, når han vil citere det fra talerstolen. Det, han citerede af den konklusion, jeg havde draget, var ikke svarende til det, jeg havde sagt.

Bilgrav-Nielsen: Jeg skal til hr. Kjær Rasmussens spørgsmål, om vi i det radikale venstre finder, at der er behov for en forøgelse af investeringerne i forsåret omkring en 400 mill. kr. ekstra, sige, at vi har betragtet hele forsvarsbudgettet under ét; det, vi har taget stilling til her ved regeringsforhandlingerne og nu ved den økonomiske plan, var, hvor meget der kunne spares nu, og derved fandt vi frem til beløbet 125 mill. kr. Hvad der fremover kan spares, det er det jo næsten umuligt for nogen at tage stilling til nu. Jeg tror, det fremgår ganske klart — det har det i hvert fald gjort af mine valg-taler — at det, vi ville tilstræbe, var en besparelse på de her nævnte beløb, og derudover ville vi tilstræbe en rationalisering, så vi kunne komme videre frem med besparelserne. Det være da både et svar til hr. Kjær Rasmussen, hr. Aksel Larsen og hr. J. O. Krag.

Så skal jeg sige med hensyn til de to dagsordensforslag, at vi vil afvente de rationaliseringsbestræbelser, der er stillet os i udsigt fra forsvarsministeren, og vi vil afvente den undersøgelse, regeringen har bebudet af Danmarks sikkerhedspolitik i bredt omfang, hvorfor vi vil stemme imod de stillede dagsordensforslag.

Kjær Rasmussen: Der var ikke tale om besparelser. Det spørgsmål, jeg rejste, var, om de radikale var indforstået med, at materielanskaffelserne skulle op på 400 mill. kr. i meget nær fremtid, og det er man altså indforstået med.

Hermed sluttede forhandlingen.

Man foretog først afstemning over det af Morten Lange stillede forslag om motiveret dagsorden, sålydende (se sp. 1306 og 1310):

„Idet folketinget opfordrer parterne til at opsigte forsvarsforliget,

henstiller det til regeringen at forberede en almindelig afrustning af Danmark og går dermed over til den næste sag på dagsordenen.“

Forslaget om motiveret dagsorden af Morten Lange

forkastedes med 127 stemmer mod 14; 1 medlem tilkendegav, at han hverken stemte for eller imod.

Man foretog derefter afstemning over det af Kjær Rasmussen stillede forslag om motiveret dagsorden, sålydende (se sp. 1310):

„Idet folketinget har noteret, at regeringen tilsigter den størst mulige begrænsning af statens udgifter,

giver tinget udtryk for ønske om voksende og varige nedskæringer af de militære budgetter

og går dermed over til næste sag på dagsordenen.“

Forslaget om motiveret dagsorden af Kjær Rasmussen

forkastedes med 130 stemmer mod 7; 12 medlemmer tilkendegav, at de hverken stemte for eller imod.

Hermed sluttede forespørgslen.

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om ændring af lov om teknisk samarbejde med udviklingslandene.

Valgt blev: *Jørgen Jensen, Knud Bro, Bøgholm, Lembourn, Per Federspiel, Anders Andersen, Per Møller, Else-Merete Ross, Stinus, Skovmand, Søren B. Jørgensen, Jørgen Peder Hansen, Holst, Frode Jakobsen, Niels Mathiasen, Knud Nielsen og Poul Dam.*

Formanden: Jeg minder om, at mødet er ikke forbi.

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:

Forslag til lov om ændring af vandløbsloven og forslag til lov om ændring af lov om landvæsensretter.

Valgt blev: *Juul-Madsen, Stæhr Johansen, Poul Schlüter, H. C. Toft, Kristen Østergaard, Jens Chr. Christensen, Arne Christiansen, Svend Haugaard, Amtoft, Jens Peter Jensen (Agerskov), Chr. Thomsen, Kaj Andresen, Hans Hækkerup, K. Axel Nielsen, Chr. Rasmussen, Teichert og Vivike.*

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om garanti for lån og rentetilskud til skovejere i anledning af stormfaldet i 1967.

Valgt blev: *Mads Eg Damgaard, Knud Bro, Gerda Møller, Niels Ravn, Johan Philipson, A. Chr. Andersen, Kofoed, Kirkegaard, Lindegaard Rasmussen, Martin Pedersen, Chr. Thomsen, Poul Dalsager, Risgaard Knudsen, Knud Nielsen, Chr. Rasmussen, Teichert og Morten Lange.*

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om bekæmpelse af enzotisk leukose hos kvæg.

Valg blev: *Niels Ravn, Burgdorf, Chr. R. Christensen, Juul-Madsen, Kofoed, Niels Eriksen, Søren Jensen, Erik Hansen (Ålborg amt), Kirkegaard, Jens Peter Jensen (Agerskov), Chr. Thomsen, Poul Dalsager, Søren B. Jørgensen, Ejner Nielsen, Chr. Rasmussen, Teichert og Morten Lange.*

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 1 medlem til lønningsrådet (i stedet for Jørgen Peder Hansen).

(Jfr. tidenden sp. 927).

Valgt blev: *Ivar Nørgaard.*

Den sidste sag på dagsordenen var:

Valg af 1 stedfortræder for statsrevisor H. C. Toft (i stedet for Thestrup).

(Jfr. tidenden sp. 1159).

Valgt blev: *Gottschalck-Hansen.*

Formanden: Der er ikke mere på dagsordenen.

Folketingets næste møde afholdes i morgen, onsdag den 20. marts, kl. 13 med følgende dagsorden:

1) *Spørgsmål til ministrene.*

2) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om ændring i lov om Danmarks erhvervsfond.

3) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om den offentlige sygeforsikring. (Sygekassegrænsen m. v.).

4) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om udskrivning af indkomst- og formueskatten til staten for skatteåret 1968-69.

5) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om folkepension. (Om folkepensionsbidrag).

6) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om afgift for ekspedition af udstykningssager.

7) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om „Ungdommens uddannelsesfond“s forvaltning og virksomhed.

8) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om Danmarks lærerhøjskole.

9) *Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:*

Forslag til lov om terapiassistenter.

10) *Valg af 4 medlemmer til arbejdsnævnets afdeling angående arbejdsløshedsforsikringen.*

Mødet hævet kl. 17⁵⁷.

24. møde.

Onsdag den 20. marts kl. 13.

Den første sag på dagsordenen var:

Spørgsmål til ministre.

Af *Holmberg* til ministeren for offentlige arbejder:

„Har SAS monopol på indenrigsrute-flyvningen i Danmark?“

Holmberg: At dansk indenrigsflyvning er inde i en rivende udvikling, ved jo alle, og det er derfor naturligt, at det nu bliver drøftet, hvem der egentlig skal betjene disse ruter, om det skal være SAS, eller om andre eventuelt kan komme i betragtning, og spørgsmålet må egentlig melde sig med den diskussion, der er, om SAS har monopol, eller det har fortrinsret — hvad forskel der i øvrigt kan ligge her. Jeg har altså ment det rigtigt at få spørgsmålet klaret på højeste plan, i dette tilfælde af ministeren for offentlige arbejder. Der har vistnok været en del misforståelser; i alle tilfælde er der denne diskussion om disse bestemmelser. Jeg mener, de er blevet fortolket på den måde, at SAS har haft en slags eneret. Jeg siger på ingen måde, at SAS ikke skal flyve på disse ruter, og jeg vil da også gerne tilføje, at vi, der mange gange flyver på de ruter, føler os godt betjent, men jeg mener også, at det måske ville være rimeligt at tænke på at tage den fulgte praksis op til revision.

Se, provinsluftthavnudvalget mener åbenbart, at SAS har faktisk monopol, og det mener jeg også. Forskellige kredse har haft ønske om at beflyve forskellige ruter; lad mig bare minde om, at da dansk-færøsk selskab havde befløjet en vis rute i flere år og skulle have koncessionen fornyet, da fik SAS koncessionen — eller tog den, ligesom man nu tager det. Lad mig også bare nævne Stauningruten og Sønderborgruten m. fl.

Ja, at SAS har koncession på bestående ruter, det er for mig helt naturligt, men spørgsmålet er, om de skal have samme ret

på eventuelle fremtidige ruter, og om stillingen er den, at hvis SAS ønsker at beflyve en rute, så er der ikke plads til andre. Jeg har rejst mit spørgsmål her og forventer, at ministeren giver et klart svar.

Ministeren for offentlige arbejder (*Guldberg*): Ja, hvis man med ordet monopol, som er brugt i spørgsmålet, mener en absolut eneret, således at ingen anden kan få lov til at flyve indenrigsflyvning, så kan jeg jo svare kort, for så kan jeg svare nej.

Det, som vel er af større interesse for hr. *Holmberg*, er måske nok at få en lidt mere udførlig redegørelse for, hvordan forholdet ligger mellem SAS og andre, som måtte være interesserede i indenrigsflyvning. Og dér må jeg, uden at jeg nu skal gå i detaljer, henvise til, at da SAS blev startet i 1950, var det med den meget store opgave for de tre lande at skabe et luftfartsselskab af de dimensioner, der var nødvendige — og kravene bliver jo større og større, hvis man vil fortsætte med at have et sådant stort skandinavisk fællesforetagende — og at det dengang blev lagt fast, at disse selskaber, der gik sammen i SAS, principielt burde have koncession på al rute-flyvning, inkl. indenlandsruterne. Det er lidt forskelligt i de tre lande, fordi forhistorien er lidt forskellig, men det har altså den form, for Danmarks vedkommende bekræftet ved en regeringsaftale af 20. september 1951 mellem de tre lande, at SAS har skullet beholde den samme faktiske fortrinsstilling inden for de respektive hjemlande, som de pågældende selskaber hidtil havde haft, under henvisning til aftalen med konsortiet og til dens forudsætninger.

Dette betyder for Danmarks vedkommende, at hvor private luftfartsselskaber måtte ønske at oprette en ny indenrigsrute, medfører aftalerne fra 1951, aftalerne både landene imellem og i forhold til SAS, at SAS — eller i Danmark Det danske Luftfartsselskab — har en fortrinsret til at beflyve en ny rute, hvis de ønsker det; det betyder, at trafikministeren, når et sådant ønske kommer op fra anden side, skal spørge SAS, om de er villige til at påtage sig rute-flyvningen. Hvis de ikke vil eller ikke kan påtage sig den, så er trafikministeren frit stillet med hensyn til, om han vil give en privat koncessionsansøger tilladelse til at flyve.

Det er altså aftaler, vi er bundet til at